शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली जि. सिंधुदुर्ग पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवालः २०२०

ज्ञानदेव तळुले
विजय ककडे
महादेव देशमुख

अर्थशास्त्र अधिविभाग
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर ४१६००४

2020

Study Team

Dnyandev Talule	Principal Author and Report Editing
Vijay Kakade	SIA Coordinator
Mahadev Deshmukh	Data Management & Field Coordination
Vittal Thabbe	Field Survey and Project Correspondence
Vilas Mankar (GIPE)	Report Setup and Printing

Disclaimer:

The entire information and data base that the present report carries are strictly based on the field investigation, FGDs and the field observations of the study team. Neither the information in any form in the present report carries any personal impression nor does it carry any biased mention by any of the member of the study team.

University or University Staff shall not be responsible to mishap or damage caused to manpower or property while further applying the results of the consultancy project.

शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली जि. सिंधुदुर्ग पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम अहवाल: २०२०

ज्ञानदेव तळुले
विजय ककडे
महादेव देशमुख

अर्थशास्त्र अधिविभाग
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर ४१६००४

२०२०

शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली जि. सिंधुदुर्ग पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम अहवाल: २०२०

अनुक्रमणिका

तपशील
कार्यकारी सारांश
तक्ता १ : पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल बांधकाम याचा सामाजिक परिणाम निर्धारण साधारण १ किमी लांबीचा रस्ता जमीन शिरवल, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग
सामाजिक निर्धारण परिणामासाठी योग्य उपाययोजना व मोबदला
सामाजिक उपाययोजना
विस्थापितांसाठी उपाययोजना
मोबदला उपाययोजना
आर्थिक उपाययोजना
पर्यावरण संवर्धनासाठी उपाययोजना
प्रकरण १: रस्ते, महामार्ग, पायाभूत सुविधा व भूसंपादन विषयक विवेचन
महामार्ग प्रकल्प कामी प्रसंगी अतिरिक्त जमीन अधिग्रहण
सरकारकरीता धडा
न्याय्य विस्थापन आणि पुनर्वसनाच्या दिशेने
प्रकरण २ : प्रस्तावना
प्रकल्प पार्श्वभूमी
प्रकल्पाचा लाभ
शिरवल ग्राम
शिरवल जवळील महाविद्यालय
शिरवळमधील शाळा
गाव नकाशा
लागू कायदे आणि धोरणे

भूसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्वसन कायदा
भूसंपादन प्रक्रिया
जमीन मालकांना नुकसान भरपाइ
पुनर्वसन आणि पुनर्वसन प्रक्रिया
अहवाल
प्रकरण ३ : प्रकल्प तपशील
प्रकल्पाची माहिती
प्रकल्प नकाशा
आकृती क्र. २ : प्रकल्प नकाशा
प्रकल्प तपशील
उपशमन मूल्यमापन
तक्ता १ : विविध संभाव्य सामाजिक परिणामांचे विश्लेषण आणि त्यांचे प्रस्तावित उपाय
प्रकल्पाचे सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम
तक्ता २ : प्रकल्पाचे सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम
प्रकल्पग्रस्तांची माहिती
गट नंबर नुसार क्षेत्र नकाशा
प्रकरण ४ : प्रकल्प सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासपद्धती
अभ्यासाचा उद्देश
अभ्यासाचे उद्देश
सामाजिक परिणाम निर्धारण
अभ्यासाचे ध्येय
दृष्टीकोन अणि पद्धती
अभ्यासाचे क्षेत्र
गुगल नकाशा
सापनि माहिती गोळा करण्यासाठी वापरलेली साधने
प्रथम टप्पा : सर्वेक्षणपूर्व कार्य
क्षेत्रीय क्रियाकलापांना जाणून घेण्यासाठी जलद शोधन सर्वेक्षण
द्वितीय टप्पा : सर्वेक्षण कार्य

सर्व प्रकल्पग्रस्त व्यक्तींची जनगणना आणि सामाजिक–आर्थिक घरगुती सर्वेक्षण
गुणात्मक सर्वेक्षण
रोजगाराच्या नुकसानांचे मूल्यांकन
समस्या प्राधान्यक्रम
शिरवल गावातील लोकांनी दिलेल्या समस्यांचा प्राधान्यक्रम
प्रकरण ५ : प्रभावित कुटुंबे आणि मालमत्तांचे आकलन आणि गणना
प्रकल्पग्रस्त मूल्यमापन
पर्यायी विकल्प
प्रकल्पग्रस्तांशी एकत्रितपणे चर्चा सल्लामसलत करून केलेला अभ्यास
दळणवळण सुविधा
जीवनमान
शासकीय यंत्रणा
पायाभूत सोईसुविधा
रस्त
दळणवळण
पाणी
वीज
गटर्स व शोषखड्ड
स्मशानशेड
अन्य सुविधा
गोदाम
क्रीडांगण
व्यायामशाळा
बाजारहाट
घंटागाडी
वाचनालय
कालचक्र शिरवल गावाचा इतिहास
गावाचा हंगामी आराखडा

लाभार्थी यादी
प्रकरण ६ : निरीक्षणे आणि अनुमान
सारांशात

कार्यकारी सारांश (Executive Summary)

शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासामध्ये प्रकल्पग्रस्त व्यक्तींच्या जमिनींच्या संदर्भात तसेच एकंदरीत जीवनमानावर होणाऱ्या नकारात्मक परिणामांचा अभ्यास करून पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पुच्छ कालव्यावर पूल बांधणे या संदर्भात प्रकल्पग्रस्तांची मागणी आहे. याकामी निर्माण होणाऱ्या समस्यांचा सखोल विचारविनिमय, प्रकल्पग्रस्तांशी चर्चा करून सदरील सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासामध्ये याचे मोजमापन, परीक्षण, नियंत्रण व संस्थात्मक उपाययोजनांचा ऊहापोह केला आहे. रस्ते व बांधकाम नियोजन व पुढील वापरा सदर्भामध्ये तसेच धरणांच्या बांधकामातील पुढील टप्पे व्यवस्थित पार पाडण्याच्या दृष्टिकोणातून समाजजीवनावर होणाऱ्या परिणामांचा विचार करता प्रकल्पग्रस्त व्यक्तींना मान्य होईल व याचा प्रकल्पावर कोणताही विपरीत परिणाम होणार नाही या अनुषंगाने तसेच प्रकल्पग्रस्तांच्या मागणीप्रमाणे होणारे सकारात्मक परिणामांचा विचार तसेच प्रकल्पावर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास करणेत आला आहे.

हा सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास एकंदरीतच प्रकल्प पूर्णत्वास नेणेसाठी व पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पुच्छ पुलाच्या बांधकामास सुरूवात व्हावी व धरण प्रकल्पास लवकरात लवकर सुरूवात व्हावी याअनुषंगाने या समाजिक परिणाम निर्धारण योजना तयार करण्यात आली आहे.

तक्ता १ : पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल बांधकाम याचा सामाजिक परिणाम निर्धारण साधारण १ किमी लांबीचा रस्ता जमीन शिरवल, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग

	परिणामांचे प्रकार	
	नकारात्क	सकारात्मक
शेतजमीन	शेतजमिनीचे व शेतीतील उत्पादनाचे नुकसान	
झाडे	वनसंपत्ती व झाडांचे अंशत: नुकसान	
दळणवळण	दळणवळणाच्यादृष्टीने नुकसानीचे	
सभोवताली परिसराचे होणारे नुकसान	भूनैसर्गिक चारीच्या पाण्याचे नुकसान शेजारीच भात पिकास हानीकार	

	परिणामांचे प्रकार	
	नकारात्क	सकारात्मक
रस्ता		वाहतुकीसाठी व दळणवळणासाठी सोयीचा
इतर	गाय, म्हैस इत्यादी जनावरांसाठी जाणेस गैरसोईचे	

सामाजिक निर्धारण परिणामासाठी योग्य उपाययोजना व मोबदला सामाजिक उपाययोजना

प्रकल्पग्रस्त शेतकऱ्यांच्या उपस्थितीमध्ये सार्वजनिक सुनावणीवेळी दि. १५/३/२०१८ रोजी खालील मुद्दे मांडण्यात आले.

प्रकल्पग्रस्तांना विश्वासात घेण्यात यावे त्यांचा लघु पाटबंधारे योजनेला विरोध नाही, त्यांचे मत विचारात न घेता रस्ता केला आहे असे (FGD) (Focus Group Discussion) गटचर्चा करीत असताना प्रकल्पग्रस्तांनी सांगितले. दि. १२/५/२०१७ रोजीच्या अर्जानुसार त्यांनी हळवल–कळसुली ते गाडेसखलवाडीपर्यंत रस्ता सोयीचा होईल असे म्हटले आहे. हा रस्ता करण्यासाठी त्यांची जमीन विना मोबदला घेता शासनाने करावा अशी मागणी केली होती. तथापि इतक्या वर्षात

काहीच कार्यवाही न झालेने आता नवीन अर्जाप्रमाणे प्रकलप उपभोगत्यांची तीच मागणी त्यांनी दर्शविली आहे पण आता जमिनीचा सरकारी दराप्रमाणे मोबदला दयावा ही मागणी प्रकल्पग्रस्तांची आहे.

विस्थापितांसाठी उपाययोजनाः

जमीन हस्तांतरणामध्ये कुठल्या प्रकारची अडचण प्रकल्पग्रस्तांमध्ये उद्‌भवत नाही. तथापि सरकारी दराप्रमाणे जमिनीचा दर दयावा ही मागणी आहे.

मोबदला उपाययोजनाः

जमीन हस्तांतरणानंतर गावातील शेतकऱ्यांचा रस्ता करण्यास सहभाग घ्यावा अशी मागणी होताना दिसते. त्यांना पूर्वीचा रस्ता करीत असताना कोणाचाही सहभाग नसल्याचे सार्वजनिक सुनावणीमध्ये त्यांनी उल्लेख केला. याकामी त्यांना मोबदला देणेत यावा अशी मागणी होती. तसेच लघु पाटबंधारेच्या पुढील टप्प्यातील कामासाठीसुद्धा गावातील तरूण महिला व इतर गावकामगारांना काम देवून रोजगार उपलब्ध करण्यामध्ये प्राधान्य दयावे.

आर्थिक उपाययोजना:

ही बाब लक्षात घेणे महत्त्वपूर्ण आहे की रस्ता करणेसाठी संपादन करण्यात आलेली शेतजमिन ही प्रकल्पग्रस्तांची असल्यामुळे सरकारी दराप्रमाणे त्यांना मोबदला देणेत यावा.

पर्यावरण संवर्धनासाठी उपाययोजना:

रस्ता करीत असताना गावकऱ्यांच्या मदतीने झााडे लावणेत यावी जेणेकरून पर्यावरण संतुलित राहील व बांधकामामुळे निर्माण झालेले प्रदूषण कमी होईल.

प्रकल्प पूर्ण करीत असताना अनावश्यक बांधकाम केले आहे त्यासंबंधी अनेक प्रकल्पग्रस्तांची तक्रार आहे की चुकीच्या पद्धतीने चौकी बांधून जागा घेणेत आली आहे. तसेच बांधकामासाठी लागणारे साहित्य अनावश्यक पडणारे सामान हलवण्याचे नियोजन व्हावे जेणेकरून त्याचा कुठल्याही साधनसंपत्तीला त्रास होणार नाही याची काळजी घेणेत यावी.

प्रकरणः १

रस्ते, महामार्ग, पायाभूत सुविधा व भूसंपादन विषयक विवेचन

पूर्वीच्या काळी भारतीय ग्रामीण समाजात शहरी निवासविषयी फारशी आस्था नव्हती. भारतातील शहरीकरणाचा विस्तार, विकास व लोकांची शहरीकरणाविषयीची ओढ हा गेल्या आठ दशकात विकास पावलेला दृष्टिकोन आहे (Janaki Nair, 2015)[१]. यामुळेच सिंगापूरला आशियाची पहिली आधुनिक शहरी संस्कृती संबोधले गेले. शहरीकरणाच्या विस्तार व विकासाने लोकांच्या आधुनिक आशाआकाक्षांना एक प्रकारे वृद्धिंगत करण्याच्या कामी भूमिका बजावली (Burte 2014, Dutton 2015)[२],[३]. अलिकडच्या काळात

---

[1] *Janaki Nair (2015), Indian Urbanism and the Terrain of the Law, Economic and Political Weekly, September 5, 2015, pp. 54-63.*

[2] *Burte, Himanshu (2014), The Smart City card, Economic and Political Weekly, Vol. XXXXI, No. XXXXVI, pp. 23-25.*

[3] *Dutta, Ayona (2015), New Urban Utopias of Post-Colonial India, Entrepreneurial Urbanization in Dholera Smart City, Gujarat, Dialogues in Geography, Vol. V(I), pp.03-22.*

शहरीकरणाबरोबर ज्या पायाभूत सुविधांच्या विस्ताराची निकड भासू लागली त्या प्रमाणात गुंतवणूकही वाढत गेली. जुन्या लहान अथवा मध्यम शहरांचे रूपांतर मोठ्या महानगरात होवू लागले. याचे मुख्य कारण म्हणजे बदलत्या आर्थिक विकासाच्या गतीमुळे शहरी भागात रोजगाराच्या संधी निर्माण झाल्या. पर्यायाने मोठ्या प्रमाणात ग्रामीण-शहरी स्थलांतर झाल्यामुळे शहरांच्या आजूबाजूच्या उपनगरांची निर्मिती आणि त्याबरोबरच झालेल्या औद्योगिक व सेवाक्षेत्राच्या विस्तारामुळे दळणवळणाच्या साधनांचा प्रचंड विस्तार होवू लागला. पर्यायाने पायाभूत सुविधांची एकंदरीत व्याख्याच बदलून गेली. वेगवान दळणवळणाची निकड भासल्यामुळे वाहतूकीची साधने जशी विकसित होत गेली तसे रस्ते आणि इतर प्रकारच्या वाहतूकीचे व दळणवळणाचे जाळेही विस्तारत गेले. या सर्व पार्श्वभूमीतून रस्ते, महामार्ग, रेल्वे व विमानतळांसाठी प्रचंड मोठ्या प्रमाणात जमिनींची आवश्यकता भासू लागली. यातूनच कधी नव्हे ते शेकडो हजारो कोटी रूपये खर्चाचे महामार्ग, रेल्वेमार्ग व विमानतळे निर्माण करण्याच्या विचारांना मूर्त रूप प्राप्त होवू लागले. या कामांच्या पूर्ततेकरीता भांडवल व जमिनीचा

प्रश्न महत्त्वाचा वाटला आणि यातूनच जमिनीला आधुनिक काळात भांडवलाचे स्वरूप प्राप्त झाले (Dhanmanjiri Sathe 2015)[४].

आर्थिक उदारीकरणाच्या काळात विकासासाठी चक्रे वेगाने फिरू लागली तशी भांडवल गुंतवणूक आणि त्याकरीता भूमी अधिग्रहणाची प्रक्रियाही वेगाने सुरू झाली. भारतात जमीन अधिग्रहणाचे प्रमुख तीन टप्पे पडतात. पहिला टप्पा ब्रिटिशकालीन भारतात जे विविध प्रकल्प सुरू झाले त्यावेळचे भूमी अधिग्रहण महत्त्वाचे ठरते. यामध्ये प्रामुख्याने धरणे व नवशहरांचा समावेश करावा लागेल. परंतु जमीन अधिग्रहणाच्या प्रत्येक टप्प्यावर शेतकऱ्यांना दोष देण्याची विकृत प्रवृत्ती दिसून आली. असा आरोप झाला की शेतकरी विकास प्रक्रियेत सहभागी होवू इच्छित नाहीत व पर्यायाने दारिद्र्यात राहतात (Hatekar 2003)[५]. भारतात जमीन अधिग्रहणाचा दुसरा टप्पा म्हणून संबोधले जाते तो म्हणजे हरितक्रांतीचा. या काळात मोठमोठ्या सिंचन

---

[4] *Dhanmanjiri Sathe (2016), Land Acquisition: Need for a Shift in Discourse, Economic and Political Weekly, December 17, 2016, Vol. LI, No. XXXXXI, pp. 52-58.*

[5] *Hatekar, N. (2003), Farmers and Markets in Pre Colonial Deccan: The Plausibility of Economic Growth in Traditional Society, Post and Present, No. 178, pp. 116-147.*

प्रकल्पांकरीता प्रचंड प्रमाणात जमिनीचे अधिग्रहण झाले. तसेच भारतीय शेतकऱ्यांनी याकरीता आपल्या जमिनी देवून हा आरोपही चुकीचा आहे हे सिद्ध केले (Subramaniam, C. 1979)[६]. कारण प्रत्येक प्रकल्पाकरीता शेतकऱ्यांनी आपल्या जमिनी देवू केल्या किंवा तसे करणे त्यांना भाग पडले. यानंतरचा जमीन अधिग्रहणाचा प्रमुख टप्पा म्हणजे १९९१ च्या आर्थिक उदारीकरणानंतरचा कालखंड होय. उदारीकरणोपरांत गेल्या तीन दशकांच्या काळात जमीन अधिग्रहणाचे स्वरूप व आवश्यकता यात प्रचंड बदल व वाढ झाल्याचे दिसून यते. या काळात वेगाने वाढणारे शहरीकरण, उपनगरांचा विसतार व रोजगार संधींचे शहरीकरण पर्यायाने ग्रामीण–शहरी स्थलांतर या सर्व घटकांतून निर्माण झाली ती म्हणजे पायाभूत व दळणवळणाच्या क्षेत्रात प्रचंड गुंतवणूक व जमीन अधिग्रहणाची आवश्यकता होय. परंतु या काळात मात्र अगोदरच्या दोन टप्प्यांवरील जमीन अधिग्रहणाप्रमाणे अत्यल्प मोबदला अथवा काही प्रमाणात सक्तीने जमीन अधिग्रहणाची प्रक्रिया राबविणे शक्य होणार नाही हे सरकार व ज्या खाजगी क्षेत्राच्या वतीने सरकार हे काम करत असे अशा खाजगी क्षेत्राचीही खात्री पटली

[6]*Subramaniam, C. (1979), The New Strategy in Indian Agriculture: The First Decade and After, New Delhi, Vikas Publishing House.*

(Dhanmanjiri Sathe 2016)[७]. याची प्रचिती खाजगी औद्योगिक क्षेत्र व लोकनियुक्त लोकशाही सरकारलाही आली. या काळात जमीन अधिग्रहणावरून भारत तसेच इतर आशियायी देश व आफ्रिकी देशांतही अनेक तंटे उद्भवले (Cao et.al. 2008, FAO 2009)[८, ९]. भारतातील प्रमुख उदाहरणात पश्चिम बंगालमधील नंदिग्राम, सिंगूर (Maitreesh Ghatak et.al. 2010)[१०] आणि महाराष्ट्रातील नवी मुंबईचा महा मुंबई विशेष आर्थिक क्षेत्र व गोवा विशेष आर्थिक क्षेत्र (Dhanmanjiri Sathe 2016)[११] इत्यादींचा समावेश करावा लागेल.

---

[7] *Dhanmanjiri Sathe (2016), Land Acquisition: Need for a Shift in Discourse, Economic and Political Weekly, December 17, 2016, Vol. LI, No. XXXXXI, pp. 52-58.*

[8] *Cao, Guangzhong, Changchun Feng, Ran Tao (2008), Local Land Finance in China's Urban Expansion: Challenges and Solutions, China and World Economy, 16(2), 19-30.*

[9] *FAO (2009), Land Grab and Development Opportunities? Agricultural Investments and International land Deals in Africa, FAO-IFAD Report.*

[10] *Ghatak, Maitreesh and Parikshit Ghosh (2011), The Land Acquisition Bill: A Critique and a Proposal, Economic and Political Weekly, October 8, 2011, Vol. XLVI, No. XXXXI.*

[11] *Dhanmanjiri Sathe (2016), Land Acquisition: Need for a Shift in Discourse, Economic and Political Weekly, December 17, 2016, Vol. LI, No. XXXXXI, pp. 52-58.*

नंदिग्राम सिंगूर जमीन अधिग्रहण प्रकरणामुळे तर पश्चिम बंगालचे मार्क्सवादी कम्युनिस्ट पक्षाचे तीस वर्षांचे सरकार त्यानंतरच्या सार्वजनिक निवडणुकीत पडले. नागरीकरण, रस्ते, महामार्ग, उपनगरे व औद्योगिकीकरणाकरीता आर्थिक उदारीकरणानंतर जी मोठी जमीन अधिग्रहणे घडून आली त्यास उत्तरप्रदेशमधील नोयडा, कर्नाटकातील म्हैसूर-बेंगलोर कॉरीडॉर, महाराष्ट्रातील अनेक विमानतळे, तामिळनाडूमधील मद्रास शहरातील आडियारचे विशेष आर्थिक क्षेत्र इत्यादींचा उल्लेख करता येवू शकतो. तुलनात्मक विचार केला तर आंध्रप्रदेश, हरियाणा, कर्नाटक, तामिळनाडू व गुजरात इत्यादी राज्यात जमीन अधिग्रहणास शेतकऱ्यांचा फारसा विरोध झाला नाही असे दिसून येते (Jenkin, Kennedy and Mukhopadhyay 2014)[१२]. परंतु ओरीसा, पश्चिम बंगाल इत्यादी राज्यांत मात्र जमीन अधिग्रहण ही निश्चितच सोपी बाब नाही असे परिस्थितीजन्यतेवरून सिद्ध झाले आहे. शेतकऱ्यांचा जमीन अधिग्रहणास विरोध आहे असे अगदी सर्वदूर सत्य मानने निश्चितच चुकीचे आहे. कारण शेतकरी जर त्यांच्या

---

[12] *Jenkins, R. L. Kennedy and Mukhopadhyay (Eds) (2014), Power, Policy and Protest: The Politics of India's Special Economic Zones, New Delhi, Oxford University Press.*

जमिनीचा योग्य मोबदला मिळणार असेल व त्यांचे योग्य पुनर्वसन होणार असेल तर प्रकल्पाकरीता निश्चितपणे जमीन देण्यास तयार असतात. अर्थात राष्ट्रीय नमुना पाहणी (NSSO 2005)[१३] २००५ च्या अहवालानुसार एकूण ४० टक्के शेतकऱ्यांना शेती व्यवसाय नकोसा झालेला आहेच. या प्रमाणात नंतरच्या काळात वाढसुद्धा झाली असणार (Dhanmanjiri Sathe 2016)[१४]. याचे प्रमुख कारण कृषी क्षेत्रावरील संकटात सापडते. अशावेळी शेतकऱ्यांना जर जमिनीच्या मोबदल्यात योग्य रक्कम अथवा पर्यायी जमीन आणि रोजगाराच्या संधी निर्माण करून दिल्या तर ते निश्चितपणे आपली शेतजमीन देण्यास तयार होतात असेही दिसून आले आहे. अर्थात चीन व मेक्सिको सरकारांनी गेल्या दोन दशकात ज्याप्रमाणे सात कोटी शेतकऱ्यांना आपल्या जमिनींचा सक्तीने त्याग करणे भाग पाडले अशा प्रकारचे औद्योगिकीकरण व आर्थिक विकासाचे प्रमेय भारतात राबवणे शक्य नाही. आंध्र प्रदेशच्या तेलंगणा व आंध्र प्रदेश अशा विभाजनानंतर अमरावती या ठिकाणच्या जमिनी आंध्र प्रदेशची नवीन राजधानी

---

13 Govt of India (2005), National Sample Survey Organization, New Delhi

14 *Dhanmanjiri Sathe (2016), Land Acquisition: Need for a Shift in Discourse, Economic and Political Weekly, December 17, 2016, Vol. LI, No. XXXXXI, pp. 52-58.*

निर्माण करण्यासाठी सरकारने अधिग्रहित केल्या. अधिग्रहित जमिनींच्या मोबदल्याव्यतिरिक्त ३० टक्के विकसित जमीन मूळ मालकांना परत देण्याचे धोरण अवलंबिले. तसेच प्रती एकर जमिनीकरीता दरवर्षी रूपये पन्नास हजार असे दहा वर्षाकरीता देवू केले की त्यामुळे अधिग्रहण मोबदल्याव्यतिरिक्त शेतकऱ्यांचे अधिग्रहित जमिनीतून मिळणारे उत्पन्नही सुरू राहू शकेल. कोणत्याही प्रकल्पाकरीता जमीन अधिग्रहणास शेतकऱ्यांचा जो विरोध असतो त्याचे प्रमुख कारण म्हणजे नवीन प्रकल्पातील एकूण भांडवली गुंतवणूकीत न्यूनतम जमिनीचे मूल्य (सन २००४ मध्ये केवळ १.८ टक्के एवढेच होते. सन २००८ मध्ये त्यात वाढ होवून २.९ टक्के इतके झाले) (Kakani R. K., T. L. Ranga Ran and Tigga and Nutan Singh 2008)[१५]. अशा प्रकारच्या न्यून मूल्य धोरणामुळे शेतकऱ्यांचा जमिन अधिग्रहणास विरोध असतो हे प्रामुख्याने समजून घेणे आवश्यक आहे. जमीन अधिग्रहणास शेतकऱ्यांचा विरोध असण्याचे आणखी महत्त्वाचे कारण म्हणजे संबंधित व त्या

[15] *Kakani, R. K., T. L Ranga Ran and Tigga and Nutan Singh (2008), Insights into Land Acquisition Experiences of Private Business in India, Working Paper 08-11, Jamshedpur, XLRI School of Business and Human Resources.*

आजूबाजूच्या जमिनींचे प्रकल्पोपरांत होणारे मूल्य भांडवलीकरण होय (Value Capitalization). कारण जमीन अधिग्रहण करताना जरी संबंधित जमिनीची किंमत कमी असली तरी प्रकल्पपूर्तीनंतर त्या जमिनीच्या व आजूबाजूच्या जमिनींच्या किंमती अनेकपट वाढतात. आणि अशा जमीन मूल्य भांडवलीकरणाचा फायदा मूळ जमीन मालकास मात्र होत नाही.

१.१: महामार्ग प्रकल्प कामी प्रसंगी अतिरिक्त जमीन अधिग्रहण:

अनेक रस्ते किंवा महामार्गांची लांबी शेकडो किलोमिटर व रूंदीही प्रचंड असते. पर्यायाने हजारो एकर जमिनीची आवश्यकता भासते. कारण असे महामार्ग अनेक जिल्हे अथवा प्रसंगी विविध राज्यांना जोडणारे तसेच अनेक पदरी वाहतुकीची क्षमता असणारे असतात. देशातील याची प्रमुख उदाहरणे म्हणजे कर्नाटकातील म्हैसूर–बेंगलोर कॉरीडॉर, महाराष्ट्रातील पुणे–मुंबई एक्सप्रेस महामार्ग, मुंबई–नागपूर समृद्धी महामार्ग इत्यादी आहेत. विशेष म्हणजे अशा महामार्ग प्रकल्पांकरीता अधिग्रहित करावयाच्या जमिनीत नवशहरे, उपनगरे व इतर सुविधांकरीताच्या जमीन अधिग्रहणाचाही समावेश केला जातो. उदाहरणार्थ मुंबई–नागपूरला जोडणारा समृद्धी महामार्ग एकूण ७०० किलोमिटर लांबीचा असून त्याकरीता लागणारी एकूण जमिनीची

आवश्यकता ८४०० हेक्टर इतकी आहे (१२००० एकर). तर महामार्गालगत विकसित करावयाच्या सोयीसुविधा व पायाभूत सुविधांकरीता अधिक १६०० हेक्टर (४००० एकर) इतकी जमीन अधिग्रहित केली जाणार आहे. म्हणजेच प्रस्तुत प्रकल्पाची एकूण जमीन आवश्यकता दहा हजार हेक्टर म्हणजे पंचवीस हजार एकर इतकी प्रचंड आहे. अशा प्रचंड आवश्यकतेमुळे प्रकल्पपूर्तीस विलंब होवून मूळचा प्रकल्पव्यय ४६,००० कोटी रूपये वरून ५६,००० कोटी रूपये इतका वाढला आहे. कर्नाटकातील म्हैसूर-बेंगलोर कॉरीडॉरसाठीही एकूण ६९९९ हेक्टर (१७४९७.५ एकर) इतक्या जमिनीची आवश्यकता होती. परंतु रस्ता बांधकामाव्यतिरिक्त इतर सुविधा निर्माण करण्याचेही नियोजन केले गेले व एकूण जमिनीची आवश्यकता वाढली (Janaki Nair 2015)[१६]. अशा प्रकारच्या अतिरिक्त अधिग्रहणास शेतकऱ्यांचा विरोध असतो. कारण या अतिरिक्त सोयीसुविधा व नवीन शहरीकरणाचा व्यापारी लाभ मात्र प्रकल्पबाधीत शेतकऱ्यांना मिळत नाही. तसेच उपरोल्लेख केल्याप्रमाणे प्रकल्पोपरांत जमीन मूल्य भांडवलीकरणाच्या लाभापासूनही मूळ

---

[16] *Janaki Nair (2015), India Urbanization and the Terrain of the Law, Economic and Political Weekly, September 5, 2015, PP. 54-63.*

प्रकल्पबाधीत जमीन मालक वंचित राहतात. याकामी नव आंध्रप्रदेशचे अमरावती येथील राजधानी प्रमेय अधिक आवश्वासक व आदर्श ठरते.

१.२: सरकारकरीता धडा:

स्वातंत्र्यपूर्व ब्रिटिशकालीन अथवा स्वातंत्र्योत्तर पहिल्या टप्प्यात झालेल्या जमीन अधिग्रहणाप्रमाणे अत्यल्प किंमतीस जमीन अधिग्रहण करून प्रकल्पपूर्ती करणे शक्य राहिले नाही. किंबहुना काही प्रमाणात सक्ती करून भूमी अधिग्रहण केले तर लोकशाही राज्यव्यवस्थेत पश्चिम बंगालप्रमाणे तीस वर्षे सत्तेवर असलेले सरकारही निवडणुकीत हार खावून सत्ताच्यूत होवू शकते. परिणामे संबंधित राज्य सरकार व राजकीय पक्ष जमीन दलाल ठरण्याची शक्यता असते. म्हणूनच लोकशाही शासन व्यवस्थेत कोणत्याच राजकीय पक्षाला असे सक्तीचे अधिग्रहण धोरण अवलंबिणे शक्य नाही. किंबहुना गुजरातप्रमाणे शेतकऱ्यांकडून अधिक किंमतीस जमिनी अधिग्रहित करून उद्योजकांना कमी किंमतीत देवू करणे व झालेला तोटा राजकोषीय तरतुदीतून भरून काढण्याचेही धोरण काहीवेळा अवलंबिले जाते. यामुळे सर्वच राजकीय पक्ष व राज्य अथवा केंद्र सरकारांना आपण शेतकऱ्यांच्या बाजूचे आहोत हे सिद्ध करण्याची आवश्यकता निर्माण

झाली. यातूनच २०१३ चा नवीन जमीन अधिग्रहण, पुनर्वसन व पुनर्निवास कायद्याचा उदय झाला. या कायद्याला तेंव्हा विरोधी पक्षात असलेल्या सर्व पक्षांनीही पाठिंबा दिला होता. नंतर मात्र २०१४ मध्ये नवीन सरकारने कायदा बदलण्याचा प्रयत्न केला. परंतु ते शक्य झाले नाही. लोकसभेत पाठिंबा मिळू शकला नाही. पर्यायाने नोव्हेंबर २०१५ मध्ये बिहार विधानसभेची निवडणूक आल्याने केंद्र सरकारने ऑगस्ट २०१५ मध्ये आपला स्वत:चा अध्यादेश नैसर्गिकरित्या मृत होवून देण्याचे धोरण अंगिकारले.

एकंदरीत काय तर जमीन दलाल अशी भूमिका घेवून विकास धोरण राबविणे शक्य नाही. शेतकरी आपली जमीन प्रकल्पकामी देण्यास तयारही असतात. परंतु त्यांना योग्य तो मोबदला व रोजगाराच्या संधी देवून विकास प्रक्रियेत भागीदार करून घेणे आवश्यक आहे. आर्थिक सुधारणोपरांत तीन दशकांच्या काळात असे अनेक अनुभव आले. जमीन अधिग्रहण हा विकास प्रक्रियेतील एक महत्त्वाचा घटक समोर आला. यातूनच २०१३ च्या नवीन अधिग्रहण कायद्याचा उदय झाला.

१.३: न्याय्य विस्थापन आणि पुनर्वसनाच्या दिशेने:

बहुउद्देशीय नदी प्रकल्प, विशेष आर्थिक क्षेत्रे, उपनगरे, रस्ते व महामार्ग, मेट्रो रेल्वे इतयादीकरीता मोठ्या प्रमाणात जमिनीची व

पर्यायाने अधिग्रहणाची आवश्यकता भासते. त्यामुळे विस्थापन व पुनर्वसनाचे नियोजन ही एक मोठी समस्या बनली आहे. भूमी अधिग्रहणात फक्त शेतकऱ्यांच्या खाजगी मालकीच्या जमिनीचांच समावेश नसतो तर केंद्र व राज्य सरकारच्या विविध विभागांच्याही जमिनींचे कित्येकदा अधिग्रहण करावे लागते. त्याकरीता प्रत्येक विभागाची उद्दिष्टे व जबाबदाऱ्या भिन्न असल्यामुळे एक विभाग दुसऱ्या विभागास प्रकल्पपूर्तीकामी आवश्यक भूमी अधिग्रहणाकरीता सहकार्य करेलच असे नाही. वन विभागाचे उदाहरण याबाबतीत महत्त्वाचे ठरते. इतर सरकारी विभागांच्या प्रकल्पपूर्तीकरीता जर वन विभागाची जमीन अधिग्रहित करावी लागणार असेल तर त्या बदल्यात इतर ठिकाणची म्हणजे प्रकल्प विभागाच्या अथवा राज्य सरकारच्या ताब्यातील वन जमिनीच वन विभागाला पर्याय म्हणून देवू कराव्या लागतात. स्वातंत्र्यापूर्वी ब्रिटिश व स्वातंत्र्यानंतर भारत सरकारने जलसिंचन, औद्योगिकीकरण, शहरीकरण, संरक्षण विभाग, रेल्वे इत्यादीकरीता अनेकदा भूमी अधिग्रहण केले. परंतु मूळ मालक असलेल्या शेतकऱ्यांच्या पुनर्वसनाचा प्रश्न बहुतांश प्रकल्पांच्या बाबतीत अनुत्तरीतच राहिला. अशा पूर्व अनुभवांमुळे आणि कृषी क्षेत्रासमोरील इतर समस्यांमुळे भारतात विविध शेतकरी चळवळी उभ्या राहून त्यांनी

सरकारसमोर आपले म्हणणे मांडण्यास व प्रसंगी आंदोलनाची तयारी करण्यास प्रारंभ केला. यातूनच नंतरच्या काळात आदर्श पुनर्वसन व अधिग्रहण आणि अधिग्रहित जमिनीच्या मोबदल्याची समस्या अधिक तीव्र स्वरूप धारण करू लागली. प्रकल्पबाधीतांच्या रोजगार समस्येची जाणीव पूर्वी सरकारला नव्हती असेच काहीसे झाले. किंबहुना त्याबाबत एकदंरीतच प्रशासकीय अनास्था दिसून आली. त्यामुळे नंतरच्या प्रकल्पबाधीतांनी रोजगार, मोबदला, पुनर्वसन व समस्येकडे अंगुलीनिर्देश करून सरकारला विचार करण्यास भाग पाडले. अनेकदा तर जलसिंचन प्रकल्प आणि औद्योगिकरणाकरीता भूमी अधिग्रहण केलेल्या प्रकल्पबाधीतांना मूलभूत रोजगाराच्या संधी अथवा पर्यायी जमिनी न मिळाल्याने प्रकल्पबाधीत शेतकऱ्यांना स्थलांतर करून शहरी झोपडपट्टी व दारिद्र्याचे जीवन जगावे लागले. १९५७ साली पूर्ण केलेल्या कोयना धरणाच्या प्रकल्पबाधीतांचा अनुभव याबाबत अत्यंत विदारक आहे. कारण अद्यापही कोयना धरणग्रस्तांपैकी काहींचे पुनर्वसन बाकी आहे. पर्यायाने सरकारला न्याय्य विस्थापन व पुनर्वसन धोरणाचा मसुदा तयार करण्याची निकड भासली. साधारणपणे १९८० च्या दशकात भारत सरकारने सर्व प्रकल्पबाधीतांच्या न्याय्य पुनर्वसनाकरीता विचार करणे सुरू केले. या विषयावर अनेकवेळा

मंत्रीमंडळ व सार्वजनिक पातळीवर चर्चा झाल्या (Ramaswami Iyer 2007)[१७]. तसेच याकरीता मंत्रीगटाची स्थापना करून विचारविनिमय घडवून आणला (Ramaswami Iyer 2007)[१८]. तब्बल दोन दशके चर्चा व मसुदा आणि पुनर्मसुदा तयार करण्यात गेली. परंतु योग्य मार्ग निघू शकला नाही. पर्यायाने मसुदा तयार होण्यात दिरंगाई झाली. शेवटी ऑक्टोबर २००६ मध्ये ''राष्ट्रीय पुनर्वसन धोरण २००६'' चा मसुदा चर्चेकरीता समोर आला. त्यानंतर आलेल्या सूचनांची दखल घेवून भारत सरकारच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाने शेवटी राष्ट्रीय पुनर्वसन कायद्याचा मसुदा तयार करण्याचे काम हाती घेतले. यातूनच नंतर ''नॅशनल रिहॅबिलिटेशन ॲन्ड रिसेटलमेंट पॉलिसी २००७'' चा अंतिम मसुदा तयार झाला (Walter Fernandez 2004)[१९]. तदूनंतर पुढे ७ सप्टेंबर २०११ रोजी नवीन भूमी अधिग्रहण, पुनर्वसन आणि

---

[17]Ramaswamy Iyer (2007), Towards A Just Displacement and Rehabilitation Policy, Economic and Political Weekly, July 28, 2007, pp. 3103.

[18]Ramaswamy Iyer (2007), Towards A Just Displacement and Rehabilitation Policy, Economic and Political Weekly, July 28, 2007, pp. 3103.

[19]Walter Fernandez (2004), Rehabilitation Policy for the Displaced, Towards A Just Displacement and Rehabilitation Policy, Economic and Political Weekly, March 20, 2004, pp. 1191.

पुनर्निवास कायद्याचा मसुदा लोकसभेत मांडला गेला. एकूण २३५ सदस्यांपैकी २१६ सदस्यांनी मसुद्याच्या बाजूने तर १९ सदस्यांनी विरोधात मतदान केल्याने मसुदा एकमताने मंजूर झाला. दिनांक २९ ऑगस्ट २०१३ रोजी मसुदा लोकसभेत तर दिनांक ४ सप्टेंबर २०१३ रोजी राज्यसभेत पारित झाल्याने दिनांक २७ सप्टेंबर २०१३ रोजी राष्ट्रपतींनी त्यावर सही केली आणि दिनांक १ जानेवारी २०१४ रोजी कायदा अस्तित्वात येवून त्याची अंमलबजावणी सुरू झाली. प्रस्तुत कायदा पारित होवून प्रत्यक्ष अंमलात येईपर्यंत देशात सार्वजनिक अथवा सरकारला सामाजिक व आर्थिक दृष्टीने लोककल्याणकारी वाटणाऱ्या खाजगी व सार्वजनिक अशा दोन्ही प्रकारच्या प्रकल्पांकरीता ब्रिटिश पारीत १८९४ च्या कायद्याअंतर्गतच जमिनीचे अधिग्रहण करण्याची तरतूद अंमलात आणली जात असे. परंतु १८९४ च्या कायद्या अंतर्गत प्रकल्पबाधीतांच्या पुनर्वसनाची कोणतीही जबाबदारी सरकारवर असत नव्हती. कारण १८९४ च्या ब्रिटिश कायद्यात भूमी अधिग्रहित प्रकल्पग्रस्तांचे पुनर्वसन व पुनरस्थैर्याच्या बाबतीत जबाबदारीचे उत्तरदायीत्व सरकारवर नव्हते. किंबहुना सरकारने असे उत्तरदायीत्व टाळले होते. परंतु अशा उत्तरदायीत्वाची जबाबदारी २०१३ च्या राष्ट्रीय पुनर्वसन धोरणामुळे व नवीन कायद्याने सरकारवर

व पर्यायाने प्रकल्प विभागावर आली. इतकेच नव्हे तर या धोरणाअंतर्गत प्रकल्पबाधीतांना पुनर्वसनाबरोबरच योग्य मोबदला देण्याची जबाबदारी संबंधित राज्य अथवा केंद्र सरकारच्या प्रकल्प विभागावर देण्यात आली. तसेच या कायद्यामुळे भूमी अधिग्रहण आणि प्रकल्पबाधीत संसाधनांच्या मोबदल्याच्या बाबतीत पारदर्शकतेचा आग्रह धरण्यात आला हे विशेष.

प्रस्तुत कायद्यात विस्थापितांच्या पुनर्वसनाकरीता संबंधित प्रकल्प विभागाने मध्यस्थाची (Ambudsman) नेमणूक करणे बांधनकारक करण्यात आले. परंतु या कायद्याअंतर्गत प्रकल्पग्रस्तांना न्यायालयीन प्रक्रियेत जाण्याकरीता फारशी संधी उपलब्ध नसल्याने त्यांचे सरकारवरचे अवलंबित्व अधिक राहते. तथापि प्रस्तुत कायद्याच्या आधीन राहून महाराष्ट्र शासनाने भूमी अधिग्रहण व पुनर्वसनकामी सकारात्मक भूमिका घेवून प्रकल्प विस्थापितांना मोबदला व पुनर्वसन आणि पुनर्निवासाकरीता विशेष प्रयत्न करण्याचे आरंभिले नक्कीच. प्रकल्पग्रस्तांना मोबदला देताना जमिनीच्या वर्तमान बाजारमूल्याच्या चारपट किंमत व पुनर्निवासाकरीता भूखंड तसेच शक्य असेल तेथे प्रकल्पग्रस्तांच्या जमिनीच्या मोबदल्यात जमीन उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न केला जातो हे विशेष.

कोल्हापूर जिल्ह्यातील भुदरगड व आजरा तालुक्यातील एकूण दहा गावांना जोडून पुढे राष्ट्रीय महामार्ग क्रमांक १७८ ला जोडणारा एकूण ३७ किलोमिटरचा रस्ता मौजे कडगांव येथील पूलबांधणीच्या जमीन संपादनातील अडचणीमुळे प्रलंबित आहे. संपादित करावयाच्या जमीन मालकास अद्याप कोणतीही लेखी सूचना न देता सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या अधिकाऱ्यांकडून केवळ तोंडी कल्पना देण्याची भूमिका स्विकारल्यामुळे प्रकल्पबाधीत शेतकऱ्याच्या मनात संभ्रम निर्माण झाला असल्याचे दिसून आले. यापूर्वीच उल्लेख केल्याप्रमाणे प्रस्तावित अधिग्रहित जमिनीवरील प्रस्तुत प्रकल्पकामी होणारे हे सलग तिसरे अधिग्रहण असल्यामुळे प्रकल्पबाधीत शेतकरी कुटुंब अधिकच अडचणीत असल्याचे प्रकल्प स्थळभेटीवरून लक्षात आले आणि याकामी सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या अधिकाऱ्यांची भूमिका असमाधानकारकच असल्याचे निष्पन्न होत आहे.

उपरोल्लेख केल्याप्रमाणे लाभक्षेत्रात सर्वांगिण संक्रमण होवून अपेक्षित विकासाच्या संधी दीर्घकाळ पुढे ढकलल्या जातात किंवा कायमस्वरूपी गमवाव्या लागतात. प्रकल्प दिरंगाईच्या समस्या व्ययवृद्धी अथवा विकास दिरंगाई इतक्याच सीमित नसतात तर अशा दिरंगाईमुळे प्रकल्पबाधीतांच्याही जीवन विकासात अडथळे निर्माण

होतात. कारण अधिग्रहणाची घोषणा झाल्यानंतर संबंधित प्रकल्पबाधीतांची गुंतवणूक व कृषी सुधारणा क्षमता आपोआप कुंठीत होऊन संपुष्टात येते. सरकारवरही व्ययवृद्धीचा ताण येतो. इतकेच नव्हे तर यामुळे इतर प्रकल्पाकरीताच्या गुंतवणूकीवरही त्याचा दूरगामी परिणाम होतच असतो. या व इतर बाबी लक्षात घेवून प्रस्तुत प्रलंबित रस्ता–पूल प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम अभ्यास शिवाजी विद्यापीठ अर्थशास्त्र विभागामार्फत पूर्ण केला असून अहवालात भविष्यातील अशा सर्व घटकांचा साकल्याने विचार व अभ्यास करून प्रस्तुत प्रकल्प अहवाल तयार करण्याचा प्रयत्न आमच्यामार्फत केला आहे.

प्रकरण २

प्रस्तावना

प्रकल्प पार्श्वभूमी:

शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग या प्रकल्पास शासन निर्णय क्रमांक ल.पा.यो.१२१२/प्र.क्र.१२७ /जल-१ मंत्रालय, मुंबई दिनांक १३/०३/२०१७ अन्वये रू. १५२८.३७ लक्ष इतक्या किंमतीस द्वितीय सुधारीत प्रशासकीय मान्यता प्राप्त झाली आहे.

सदर योजना सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील गड खोऱ्यामध्ये मौजे शिरवल, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग या गावाजवळ आहे. सदर योजनेमुळे २.०६० द.ल.घ.मी. (७२.७४ द.ल.घ.फु.) पाणीसाठा होणार आहे. सदर योजनेमुळे १४५ हेक्टर क्षेत्रास सिंचनाचा लाभ होणार आहे. तसेच पिण्याच्या पाण्यासाठी १६९.६९ स.घ.मी. तदतूद करण्यात आली आहे.

प्रकल्पाचा लाभ:

गावातील लोकांना व लघु पाटबंधारे विभाग, कणकवली, सिंधुदुर्ग धरणावरील दळणवळणासाठी हा रस्ता अत्यंत उपयुक्त आहे. तसेच

गावातील लोकांना धरणावर तसेच जवळपासच्या शहरामध्ये ये-जा करणेस सोयीस्कर होईल.

शिरवल ग्राम:

महाराष्ट्र राज्यातील सिंधुदुर्ग जिल्ह्यामधील कणकवली तालुक्यात शिरवल हे गाव असून शिरवल गावापासून जिल्ह्याचे ठिकाण सुमारे २४ किमी अंतरावर आहे. शिरवल गावापासून तालुकयाचे ठिकाण कणकवली सुमारे ८ किमी अंतरावर आहे. शिरवल गावाचे क्षेत्रफळ सुमारे १०१.५८ हेक्टर आहे. २०११ च्या जनगणनेनुसार शिरवल गावाची एकूण लोकसंख्या १२१६ आहे. सुमारे ३२३ कुटुंबे शिरवल गावात राहतात. गावात पुरुषांची संख्या ५७७ असून महिलांची संख्या ६३९ आहे. शिरवल गावात सब पोस्ट ऑफीस आहे. शिरवल गावचा पिन कोड ४१६६०२ आहे. दळणवळणासाठी एस. टी. बसची सुविधा शिरवल गावात आह. शिरवल गावात रेल्वे स्टेशन नाही. शिरवल गाव राष्ट्रीय महामार्गालगत नाही. शिरवल गाव राज्यमार्गालगत नाही. शिवरल गाव जिल्हामार्गालगत आहे. शिरवल गावात राष्ट्रीयकृत/व्यावसायिक बँक नाहीत. शिरवल गावात सहकारी बँक नाहीत. शिरवल गावात बचतगट आहेत. शिरवल गावात दैनिक बाजार नाही. शिरवल गावात आठवडे बाजार नाही. शिरवल गावात

सार्वजनिक वाचनालय नाही. शिरवल गावात वर्तमानपत्राची उपलब्धता आहे.

हलावल (४ किमी), कळसूली (४ किमी), अमब्रद (४ किमी), कनक नगर (४ किमी), वागाणे (५ किमी) शिरवलच्या जवळपासची गावे आहेत. शिरवळला ओरोस तालुका दक्षिणेस, पश्चिमेला मालवण तालुका, दक्षिणेस कुडाळ तालुका, वैभववाडी तालुका उत्तर दिशेने वेढलेला आहे. सावंतवाडी, देवगड, मपुसा, निपाणी शहरीवाला या शहराजवळ आहेत.

शिरवल जवळील महाविद्यालये:

कासर्डी माध्यमिक विद्यालय, कासर्डे (पत्ता कासर्डी, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग पिन ४१६८०१)

वान्या कनिष्ठ महाविद्यालय, बिडवाडी (पत्ता व पदवती, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग)

शिरवळमधील शाळा:

जि. प. शाळा क्रमांक १ (पत्ता शिरवळ, कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग, महाराष्ट्र पिन ४१६६२० पोस्ट कळसूली)

भौगोलिक क्षेत्र	लोकसंख्या		
	पुरुष	स्त्री	एकूण
११०१.५८ हेक्टर	५७७	६३९	१२१६

गाव नकाशा

Halaval Rd
Shiraval Rd
तेलेवाडी
Telewadi
Hardi Road
हिन्दू मंदिर
Shri Ravalnath Mandir
शिरवळ
Shiraval
लिंगेश्वर
नगर
Lingeshwar
Nagar
Google

शिरवल
ग्रामपंचायत कार्यालय

लागू कायदे आणि धोरणे:

भूसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्वसन कायदा :

भूसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्वसन कायदा, २०१३ जमीन अधिग्रहण कायदे, २०१३ मध्ये योग्य मोबदला आणि पारदर्शिताचा अधिकार भारतीय संसदेचा एक अधिनियम आहे जो जमिनीच्या अधिग्रहणाला नियमन करतो आणि भरपाई, पुनर्वसन आणि पुनर्वसनासाठी नियम व नियम देतो. भारतातील प्रभावित व्यक्ती, या कायद्यात ज्यांची जमीन ताब्यात घेतली जाते, त्यांना योग्य मोबदला देण्याची तरतूद आहे, कारखाने किंवा इमारती, पायाभूत प्रकल्पांची स्थापना करण्यासाठी जमीन अधिग्रहण प्रक्रियेस पारदर्शकता अणते आणि प्रभावित झालेल्या लोकांचे पुनर्वसन याची खात्री देतो. सार्वजनिक आणि खाजगी भागीदारीद्वारे चालवलेल्या भारताच्या प्रचंड औद्योगिकीकरणाचा एक भाग म्हणून हा कायदा भूसंपादनासाठी नियम तयार करतो. ॲक्टने भूसंपादन कायदा, १८९४ हा बदल केला. ब्रिटिश शासनाच्या कळात बनलेला सुमारे १२० वर्षीय कायदा.

१ सप्टेंबर २००७ रोजी लोकसभेत जमीन अधिग्रहण, पुनर्वसन व पुनर्वसन विधेयक २०११ ला सादर करण्यात आले होते. नंतर ही तरतूद २९ ऑगस्ट २०१३ रोजी आणि ४ सप्टेंबर २०१३ रोजी

राज्यसभेत झाली. बिल नंतर २७ सप्टेंबर २०१३ रोजी भारताचे राष्ट्रपती प्रणव मुखर्जी यांची मान्यता मिळाली. हा कायदा १ जानेवारी २०१४ पासून लागू झाला.

कायद्याचे उद्दिष्ट आणि उद्दिष्ट्ये खालीलप्रमाणे आहेत :

भारताच्या संविधानान्वये स्थापन केलेल्या स्थानिक स्वराज्य संस्था आणि ग्रामसभेच्या संस्थेशी सल्लामसलत करून औद्योगिकीकरणाच्या भूसंपादनासाठी आवश्यक मूलभूत सुविधांच्या विकासासाठी आणि कमीत कमी अशांतीसह शहरीकरणासह मानवी हक्क, सहभागी, माहिती आणि पारदर्शी प्रक्रिया, जमीन मालक आणि इतर प्रभावित कुटुंबांना.

ज्या कुटुंबांची जमीन अधिग्रहित किंवा प्रस्तावित करण्याचा प्रस्ताव आहे किंवा अशा अधिग्रहणाने प्रभावित आहेत त्या प्रभावित कुटुंबांना न्याय्य आणि योग्य मोबदला द्या.

त्यांच्या पुनर्वसन आा पुनर्वसनासाठी अशा प्रभावित व्यक्तींसाठी योग्य तरतुदी करा.

अनिवर्य सुविधेचा एकत्रित परिणाम असावा की प्रभावित व्यक्तींना विकासाच्या भागीदार बनतील, ज्यामुळे त्यांचे पद संपादन सामाजिक

आणि आर्थिक स्थितीत सुधारणा झालेली असेल आणि त्यांच्याशी जुडलेल्या किंवा त्याच्याशी संबंधित मुद्दयांबद्दल.

भूसंपादन प्रक्रिया :

ग्रामीण भागातील ग्राम सभा (आणि शहरी भागांच्या बाबतीत समतुल्य संस्था) यांच्याशी सल्लामसलत करून सरकार सामाजिक परिणाम निर्धारण (SIA) चा अभ्यास करेल. यानंतर सामाजिक परिणाम निर्धारण (SIA) चा अहवाल तज्ञ समुहाकडून मूल्यांकन केला जाईल. तज्ञ गटात दोन गैर–सरकारी सामाजिक शास्त्रज्ञ, पुनर्वसनाचे दोन तज्ञ आणि प्रकल्पाशी संबंधित विषयाच्या तांत्रिक तज्ञाचा समावेश असेल. एसआयएच्या अहवालाची समिती एका समितीद्वारे तपासणी करेल. ज्यायोगे भूसंपादन करण्याच्या प्रस्तावाची विशिष्ट निश्चित परिस्थिती पूर्ण होण्याची खात्री होईल.

जमीन अधिग्रहण करण्याचा हेतू दर्शविणारी एक प्राथमिक सूचना एसआयएच्या अहवालाच्या मुदतीपासून १२ महिन्यांच्या आत दिली जाणे आवश्यक आहे. त्यानंतर अधिग्रहित जागेची मर्यादा निश्चित करण्यासाठी शासन एक सर्वेक्षण करेल. या प्रक्रियेबद्दल कोणतीही आक्षेप घेतल्या जातील. यानंतर सरकारक जर एक निश्चित भाग

सार्वजनिक प्रयोजनासाठी अधिग्रहित केला असेल तर, समाधानी असेल तर जमिनीची मालकी स्वीकारण्याची घोषणा केली जाते. हे घोषणापत्र प्रकाशित झाल्यावर सरकार जमीन ताब्यात घेईल. अधिग्रहण प्रक्रिया पूर्ण होईपर्यंत प्राथमिक सूचना देण्याच्या तारखेपासून निर्दिष्ट जमिनीसाठी कोणतेही व्यवहार करण्याची परवानगी दिली जाणार नाही.

जमीन मालकांना नुकसान भरपाई :

जमीन अधिग्रहण मुक्तीसाठी जिल्हाधिकारी नियुक्त केले जाते आणि जमिनीच्या मालकाकडे संपादन केल्याच्या तारखेपासून दोन वर्षाच्या आत त्याचे नुकसान होते. भरपाईचे निर्धारण प्रक्रिया खालीलप्रमाणे आहे.

प्रथम अधिग्रहित जमिनीचे बाजारमूल्य (१) विक्री कार्याच्या नोंदणीसाठी भारतीय मुद्रांक अधिनियमात, १८९९ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या जमीन मूल्यापेक्षा उच्च म्हणून गणना केली जाते. किंवा (२) मागील तीन वर्षात विक्री केलेल्या जवळपासच्या परिसरात असलेल्या अशाच प्रकारच्या जमिनीसाठी सर्व विक्री कराराच्या ५०% संख्येपैकी सरासरी.

प्रथम जमिनीचे बाजारमूल्य मोजले जाते नंतर या रक्कमेमध्ये जमीन (झाडे, इमारती इत्यादी) संलग्न असलेल्या सर्व मालमत्तेचे मूल्य जोडले आहे. या रक्कमेवर १०० टक्के सूट (उदा., अधिग्रहणाच्या प्रबळ प्रथासाठी अतिरिक्त नुकसान भरपाई) देऊन अंतिम नुकसान भरपाई करणेत येते.

तात्कालिकता तरतुदींचा वापर करून जमिनीची मालमत्ता जप्त करण्यात आली आहे अशा जमीन मालकांना बाजारभावाची किंमत ७५ टक्के देण्यात येईल.

पुनर्वसन आणि पुनर्वसन प्रक्रिया :

आरटीएफटीएलआरआर अधिनियमात (RTFCTLARR Act) प्रत्येक अधिग्रहणाच्या बाबतीत आर अँड आर (R & R) आवश्यकता असते. अधिग्रहणाची प्राथमिक सूचना एकदा प्रकाशित झाल्यानंतर प्रशासक नियुक्त केला जाईल. प्रशासन एक सर्वेक्षण आयोजित आणि आर अँड आर (R & R) योजना तयार होईल.

अहवाल :

शिरवल, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग येथील लघुसिंचन भूसंपादन प्रकल्पाकरीता शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्यामार्फत सामाजिक परिणाम मूल्यांकन करणेत आले.

यामध्ये शिवाजी विद्यापीठामार्फत शिरवल गावामध्ये जाऊन प्रकल्पग्रस्तांशी संवाद साधण्यात आला. तसेच तेथील सर्वेक्षणाद्वारे भौगोलिक, आर्थिक, उद्योग/रोजगार, कृषी साधने, पशुधन, वसाहत आकृती, पायाभूत सुविधा यांचा अभ्यास करणेत आला.

प्रकरण ३

प्रकल्प तपशील

प्रकल्पाची माहिती:

शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग या प्रकल्पास शासन निर्णय क्रमांक ल.पा.यो.१२१२/प्र.क्र.१२७/जल-१ मंत्रालय, मुंबई दिनांक १३/०३/२०१७ अन्वये रू. १५२८.३७ लक्ष इतक्या किंमतीस द्वितीय सुधारीत प्रशासकीय मान्यता प्राप्त झाली आहे.

सदर योजना सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील गड खोऱ्यामध्ये मौजे शिरवल, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग या गावाजवळ आहे. सदर योजनेमुळे २.०६० द.ल.घ.मी. (७२.७४ द.ल.घ.फु.) पाणीसाठा होणार आहे. सदर योजनेमुळे १४५ हेक्टर क्षेत्रास सिंचनाचा लाभ होणार आहे. तसेच पिण्याच्या पाण्यासाठी १६९.६९ स.घ.मी. तदतूद करण्यात आली आहे.

शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग या धरणाच्या बांधकामामुळे शिरवल गावातील पर्यायी रस्ता देणे आवश्यक आहे. त्यामुळे बुडीत क्षेत्राबाहेरील राहणाऱ्या मौजे शिरवल

येथील ग्रामस्थांसाठी पर्यायी रस्ता देण्याकरीता सदर पर्यायी रस्त्याकरीता मौजे शिरवल गावातील १-१५-५ हे. आर. एवढ्या क्षेत्राची आवश्यकता आहे.

त्यानुसार सदर संयुक्त मोजणीनंतरचा सुधारित भूसंपादन प्रस्ताव नवीन भूसंपादन अधिनियम २०१३ प्रमाणे अधिग्रहण करण्यात आलेली आहे.

प्रकल्प नकाशा :

आकृती क्र. २ : प्रकल्प नकाशा

प्रकल्प तपशील :

अ. क्र.	तपशील	प्रस्तावानुसार तपशील
१	प्रकल्प नाव	शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल बांधणे
२	ठिकाण	शिरवल, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग
३	अधिग्रहित जमिनीचे क्षेत्र	१-१५-५ हे. आर.
४	प्रकल्पाचा लाभ	गावातील लोक व अघु पाटबंधारे विभागाच्या दळणवळणासाठी
५	प्रकल्पाची क्षमता	२.०६० द.ल.घ.मी. ७२.७४ द.ल.घ.फू. पाणीसाठा
६	उपलब्ध पर्यायी विकल्प	पर्यायी रस्ता म्हणून गावाच्या उजव्या बाजूने करता येऊ शकतो.
७	प्रकल्प बांधणीचा टप्पा	रस्ता पूर्ण स्थितीत

उपशमन मूल्यमापन :

कायद्याच्या विश्लेषण आणि आढावा मध्ये असे दिसून येते की आरटीएफसीटीएलआरआर कायदा, २०१३ (RTFCTLARR Act, 2013) अंतर्गत जमीन अधिग्रहण व सामाजिक समस्यांचे व्यवस्थापन करण्यासाठी पुरेशी आहे. शिवाय अधिग्रहणामध्ये कोणतेही पुनर्वसन किंवा पुनर्स्थापना नसल्याने आर अँड आर. योजना तयार करण्याची आवश्यकता नाही आणि परिणामी आर अँड आर धोरणानुसार कोणतेही फायदे प्रदान केले जाणे आवश्यक नाही.

तक्ता १ : विविध संभाव्य सामाजिक परिणामांचे विश्लेषण आणि त्यांचे प्रस्तावित उपाय

अ. क्र.	प्रभावाचे प्रकार	स्थिती	उपशमन मूल्यमापन
१	जमीन गमावणे	होय धरण रस्त्यासाठी शेत जमीन जाते.	आरटीएफसीटीएलआरआर कायदा, २०१३ (RTFCTLARR Act, 2013) प्रमाणे नुकसान भरपाई
२	बांधलेल्या मालमत्तेची हानी	नाही	--

३	उत्पादनक्षम मालमत्तेचे नुकसान	नाही	--
४	जीवनमान कमी होणे	नाही	--
५	सार्वजनिक उपयुक्तता गमावणे	नाही	--
६	सामान्य संपत्ती स्त्रोताचे नुकसान	नाही	--
७	नागरी सेवांमध्ये आणि सामान्य संपत्ती स्त्रोत प्रवेश गमावणे	नाही	--
८	सांस्कृतिक गुणधर्म कमी होणे	नाही	--
९	असुरक्षित विस्थापन गट	नाही	--
१०	नैसर्गिक संपत्तीचे नुकसान	होय	--

प्रकल्पाचे सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम

(Assessment of Social Costs and Benefits)

प्रकल्प प्रस्ताव/व्यवहार्यत अभ्यास, प्रकल्प खर्च आणि टप्प्याटप्प्याने, कोर डिझाईनची वैशिष्ट्ये, प्रस्तावित पायाभूत सुविधा, कार्यबल आवश्यकता (तात्पुरती आणि कायमस्वरूपी), आऊटपूट, जोखीम, उत्पादन लक्ष्य इत्यादीचा अभ्यास करून एक विस्तृत सामाजिक खर्च आणि फायदे याचे विश्लेषण सादर करावे. तथापि प्रकल्पाच्या परिणामी काही सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम तक्ता २ मध्ये प्रकाशित केले आहेत.

तक्ता २ : प्रकल्पाचे सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम:

अ. क्र.	सकारात्मक परिणाम	नकारात्मक परिणाम	टिप्पणी
१		जमीन अधिग्रहण	नमूद करण्यात आलेल्या सर्व परिणाम सेर्वक्षण प्रक्रियेत विविध भागधारकांनी सुचविले आहेत. जर प्रकलपातील नकारात्मक परिणाम यशस्वीरित्या कमी केले जावू शकले तर प्रस्तावित प्रकल्पाचा सार्वजनिक फायदा होईल.

२		शेती	शेतजमीन व शेतातील उत्पाददनाचे नुकसान होवू शकते ते कमीत कमी व्हावे.
३		नैसर्गिक	वनस्पती, झाडे व इतर नैसर्गिक संपत्तीचे नुकसान होवू शकते पण त्याच प्रमाणात झाडे लावण्यात यावीत व नैसर्गिक संवर्धन करावे.
४	दळणवळण	--	गावातील लोकांना दळणवळणस लाभदायक ठरेल त्यामुळे शिक्षण व उत्पन्नवाढीस फायदा होईल.
५		इतर	जनावरांच्यासाठी गैरसोयीचे.

प्रकल्पग्रस्तांची माहितीः

शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग या धरणाच्या बांधकामामुळे शिरवल गावातील पर्यायी रस्ता देणे आवश्यक आहे. त्यामुळे बुडीत क्षेत्राबाहेरील राहणाऱ्या मौजे शिरवल येथील ग्रामस्थांसाठी पर्यायी रस्ता देण्याकरीता सदर पर्यायी रस्त्याकरीता मौजे शिरवल गावातील १-१५-५ हे. आर. एवढ्या क्षेत्राची आवश्यकता आहे. या प्रकल्पाअंतर्गत भूसंपादन करण्यात येणार आहे ती सर्व जमीन ही शिरवल ग्राम, ता. कणकवली, जि.

सिंधुदुर्ग येथील असून यामध्ये एकूण १७० अल्पभूधारक शेतकऱ्यांची जमीन संपादित करण्यात येते.

लाभार्थी यादी सोबत जोडलेली आहे.

प्रकरण ४

प्रकल्प सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासपद्धती

४.१ अभ्यासाचा उद्देश:

अभ्यासाचे उद्देश

१. भूसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्वसन कायदा, २०१३ आरटीएफसीटीएलआरआर कायदा, २०१३ (RTFCTLARR Act, 2013) कायद्यानुसार प्रकल्प सूचीबद्ध सार्वजनिक उद्देश साध्य करणे.

२. जमिनीचे मूल्यांकन, भूमी अभिलेख व क्षेत्रीय सत्यापनांवर आधारित, सामाजिक परिणाम निर्धारण, प्रीावित कुटुंबांची संख्या आणि त्यांच्यामध्ये विस्थापित कुटुंबांची संख्या अचूक अंदाज प्रदान करेल आणि शक्य तितक्या प्रमाणात, सामाजिक परिणाम निर्धारण संघ सर्व प्रभावित कुटंबियांची यादी करावी. जेथे जेथे मोजणी शक्य नाही तेथे एक सामाजिक नमुना सामाजिक परिणाम मूल्यांकन युनिट (एसआयएयू) द्वारे केले जाईल.

३. प्रकल्पग्रस्तांची प्रश्नावलीप्रमाणे उपलब्ध डेटा आणि आकडेवारी, फिल्ड भेटी आणि गटचर्चा यावर आधारित प्रभावित क्षेत्राचा सामाजिक-आर्थिक आणि सांस्कृतिक प्रोफाईल आणि त्याची सध्याची रहिवासी लोकसंख्या निर्देशित केली जाईल.

४. वर सूचीबद्ध केलेल्या प्रक्रियांमध्ये अणि प्रभावित समुदायांशी सल्लामसलत करून आणि प्रस्तावित प्रकल्पाच्या सामाजिक परिणामांचे मूल्यांकन, प्रस्तावित प्रकल्पाशी संबंधित सकारात्मक आणि नकारात्मक सामाजिक परिणामांची प्रकृती, मर्यादा आणि तीव्रतेचे आकलन करेल.

५. सामाजिक प्रभाव मूल्यांकनाच्या प्रक्रियेमध्ये सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजनेची तयारी समाविष्ट आहे. जी मूल्यांकनादरम्यान ओळखल्या जाणाऱ्या सामाजिक परिणामांना संबोधित करण्यासाठी करण्यात आलेले सुधारणात्मक उपाय दर्शवेल.

६. सामाजिक परिणाम मूल्यांकन संघाला प्रभाव कमी करणे आणि व्यवस्थापनाच्या रणनीतीचे मूल्यमापन करणे, खर्च, वेळेची मर्यादा आणि क्षमतेचे स्पष्ट संकेत असणे आवश्यक आहे.

७. सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजनेमध्ये खालील उपाय समाविष्ट करण्यात येतील.

- कायद्यामध्ये वर्णन केल्याप्रमाणे पुनर्वसन आणि पुनर्वसन आणि प्रभावित कुटुंबांच्या सर्व श्रेणींसाठी नुकसान भरपाईच्या अटींमध्ये स्पष्ट करण्यात यावे.
- तज्ञ संघ प्रकल्प प्रस्ताव आणि इतर संबंधित प्रकल्प दस्तऐवज हाती घेतील.
- सामाजिक परिणाम मूल्यांकन प्रक्रिया आणि सार्वजनिक सुनावणीच्या निष्कर्षांच्या आधारावर आवश्यक असलेलया निकालाद्वारे अतिरिक्त उपाययोजना करण्यात याव्यात.

८. सामाजिक परिणाम मूल्यांकन करून सामाजिक परिणाम मूल्यांकन, सामाजिक मूलय, प्रस्तावित प्रकल्प आणि जमीन अधिग्रहण लाभ, सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम, उपशमन मूल्यमापन या प्रतिकूल सामाजि प्रभवांचा समतोल रखणे आणि प्रतिकूल वर्गीकरण करणे आवश्यक आहे.

४.२ सामाजिक परिणाम निर्धारण

जेव्हा लोकांचे शारीरिक किंवा आर्थिक विस्थापन किंवा पुनर्वसन होते तेव्हा सामाजिक परिणाम मूल्यांकन आवश्यक असते. या प्रकल्पाच्या सुरूवातीस अस्तित्वात असणाऱ्या स्तरांपर्यंत या प्रकल्पामुळे प्रभावित लोकांच्या जीवनाची पुनर्रचना करण्यात यावी. या योजनेची खात्री करणे आवश्यक आहे. प्रभावी एसआय (SIA) करण्यासाठी आवश्यक असलेले काही घटक म्हणजे प्रकल्पाच्या सामाजिक-आर्थिक परिणामांची ओळख, सार्वजनिक/समुदाय सल्लमसलत, भूसंपादन आणि नुकसान भरपाई, हक्क धोरण, पुनर्स्थापनेसाठी आणि पुनर्वसनासाठी कायदेशीर आराखडा, उत्पन्न पुनर्स्थापना या गोष्टी जाणीवपूर्वक करणे गरजेचे आहे.

वरीलप्रमाणे विचार केला असता संबंधित प्रकल्प हा शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल बांधणे असलेमुळे गावातील लोकांची जमीन संपादित होते पण लोकांचे पुनर्वसन होत नाही. तसेच त्यांचे आर्थिक पुनर्वसनावरदेखील परिणाम होत नाही असे दिसते.

४.३ अभ्यासाचे ध्येय:

अभ्यासाचा हेतू हा सामाजिक परिणामांच्या मूल्यांकनावरील अभ्यासाचा विचार करणे व जमीन अधिग्रहण पुनर्वसन आणि पुनर्वसन (सामाजिक परिणाम निर्धारण आणि संमती) नियम, २०१५ मध्ये योग्य मोबदला आणि पारदर्शिताचा अधिकार आणणे हा आहे.

४.४ दृष्टीकोन अणि पद्धती :

सामाजिक परिणाम मूल्यांकन करण्यासाठी वापरण्यात येणारा दृष्टीकोन खाली वर्णन केला आहे. एसआयए (SIA) आरटीएफसीटीएलआरआर ॲक्ट २०१३ (RTFCTLARR Act, 2013) नुसार तयार करण्यात आला आहे. खालील आकृती क्र. १ मध्ये फ्लो चार्टच्या स्वरूपात एसआयएच्या अभ्यासाची पद्धती मांडलेली आहे.

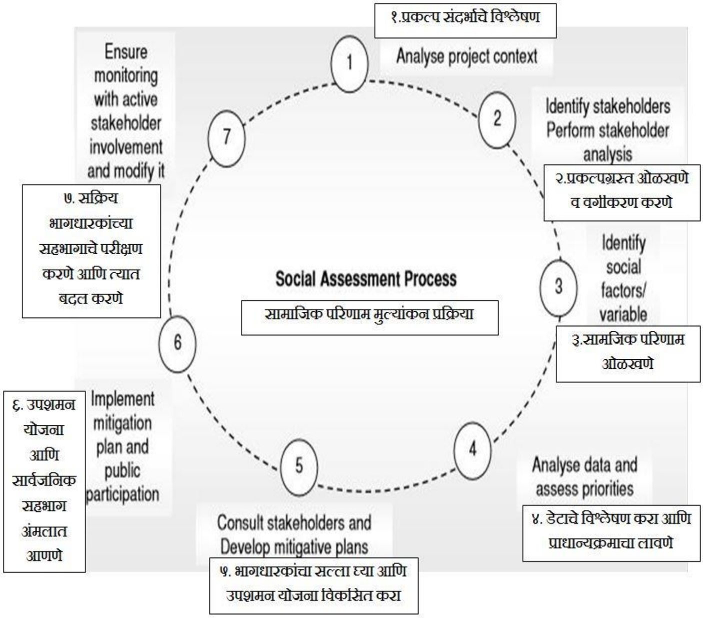

४.५ अभ्यासाचे क्षेत्र :

महाराष्ट्र राज्यातील सिंधुदुर्ग जिल्ह्यामधील कणकवली तालुक्यात शिरवल हे गाव असून शिरवल गावापासून जिल्ह्याचे ठिकाण सुमारे २४ किमी अंतरावर आहे. शिरवल गावापासून तालुक्याचे ठिकाण कणकवली सुमारे ८ किमी अंतरावर आहे. शिरवल गावाचे क्षेत्रफळ सुमारे १०१.५८ हेक्टर आहे. २०११ च्या जनगणनेनुसार शिरवल गावाची एकूण लोकसंख्या १२१६ आहे. सुमारे ३२३ कुटुंबे शिरवल गावात राहतात. गावात पुरुषांची संख्या ५७७ असून महिलांची संख्या

६३९ आहे. शिरवल गावात सब पोस्ट ऑफीस आहे. शिरवल गावचा पिन कोड ४१६६०२ आहे. दळणवळणासाठी एस. टी. बसची सुविधा शिरवल गावात आह. शिरवल गावात रेल्वे स्टेशन नाही. शिरवल गाव राष्ट्रीय महामार्गालगत नाही. शिरवल गाव राज्यमार्गालगत नाही. शिवरल गाव जिल्हामार्गालगत आहे. शिरवल गावात राष्ट्रीयकृत/व्यावसायिक बँक नाहीत. शिरवल गावात सहकारी बँक नाहीत. शिरवल गावात बचतगट आहेत. शिरवल गावात दैनिक बाजार नाही. शिरवल गावात आठवडे बाजार नाही. शिरवल गावात सार्वजनिक वाचनालय नाही. शिरवल गावात वर्तमानपत्राची उपलब्धता आहे.

४.६ गुगल नकाशा:

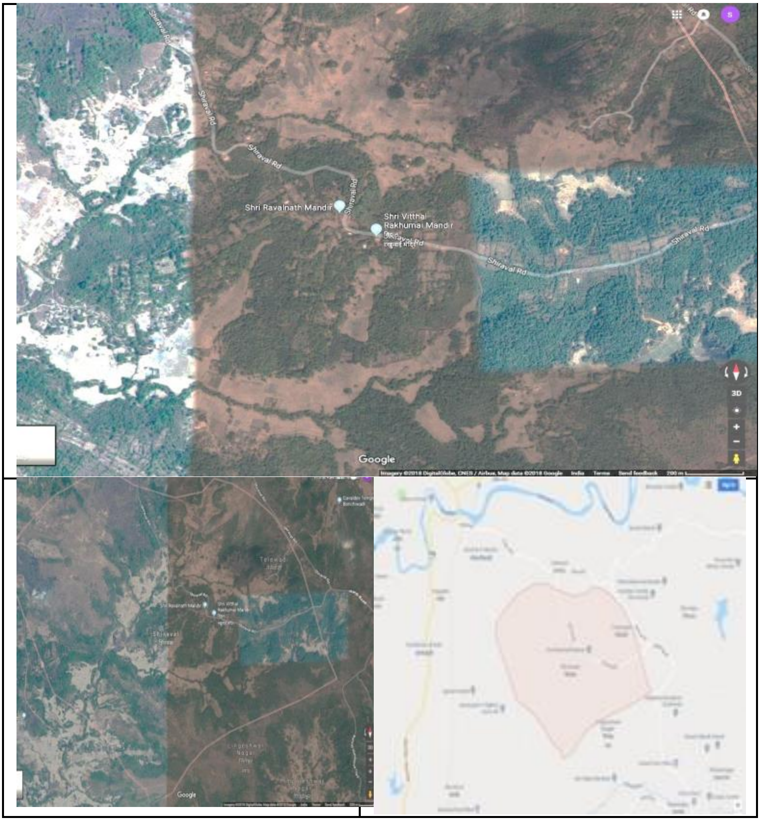
Shiraval Rd
Shri Ravalnath Mandir
Shri Vitthal Rakhumai Mandir
Google

४.७ सापनि माहिती गोळा करण्यासाठी वापरलेली साधने :

सोशल सायंटिस्टस्, अभियंते व नियोजनकर्ते यांचा समावेश असलेल्या शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूरच्या एसआयएच्या (SIA) टीमने शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल प्रकल्पाची जबाबदारी स्वीकारली. कायद्याच्या हेतूनसार लोकांच्या अधिग्रहण आणि प्रकल्पाच्या परिणामी विकासामुळे होणाऱ्या संभाव्य प्रभावांचा आढावा घेणे होते.

प्रथम टप्पा : सर्वेक्षणपूर्व कार्य :

या टप्प्यात संबंधित साहित्य उपलब्ध करून घेण्यासाठी आणि कार्याची व्याप्ती जाणून घेण्यासाठी संबंधित आणि महत्त्वाच्या हितधारकांशी परिचित होण्याचा हेतू आहे. यामध्ये दोन प्रकारचे माहिती घेतो (ए) प्रकल्प अंमलबजावणी अधिकाऱ्यांशी आणि इतर संबंधितांशी चर्चा (ब) उपलब्ध संबंधित प्रकलप साहित्य संग्रह, जमिनीची मालकी स्थापन करण्यासाठी संबंधित महसूल अधिकाऱ्यांशी सल्लामसलत करण्यात आली.

क्षेत्रीय क्रियाकलापांना जाणून घेण्यासाठी जलद शोधन सर्वेक्षण :

सर्वेक्षणाचा एक भाग म्हणून जलद प्राथमिक क्षेत्र भेटी आयोजित केल्या गेल्या. त्यामधून ground truth जाणून घेण्यात आले. या भेटीमुळे रिसर्च तयारी, प्रश्नावली तपासणी, पडताळणी सूची करण्यात मदत झाली.

द्वितीय टप्पा : सर्वेक्षण कार्य :

सर्व प्रकल्पग्रस्त व्यक्तींची जनगणना आणि सामाजिक-आर्थिक घरगुती सर्वेक्षण :

दुसऱ्या टप्प्यात उपलब्ध सर्व प्रकल्पग्रस्त व्यक्तींचे सॅम्पलिंग सर्वेक्षण करण्यात आले. या प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीमुळे प्रकल्पाचे परिणाम, सामाजिक-आर्थिक परिस्थिती आणि प्रभावित व्यक्तींचे राहणीमान मूल्यांचे सर्वेक्षण केले आहे. सर्वेक्षणादरम्यान खालील गोष्टी एकत्रित केल्या गेल्या.

- प्रभावित व्यक्तींची सामाजिक आर्थिक परिस्थिती
- कौटुंबिक रचना आणि कुटुंबातील सदस्यांची संख्या
- साक्षरता स्तर
- व्यवसाय प्रकार आणि उत्पन्न पातळी

- घरगुती मालमत्तांची सूची
- प्रकल्पामुळे नुकसानीचा प्रकार आणि पदवी करून अचल संपत्तीचे नुकसान
- समूह संसाधनासाठी प्रवेशयोग्यता
- पुनर्वास आणि पुनर्वसन उपाय यावर विश्वास
- अप्रत्यक्ष मिळकत पुनरूत्थान उपाय
- प्रभावित व्यक्तींची तक्रार आणि त्याचे निराकरण
- प्रकल्पात सहभागी होण्याची इच्छा

गुणात्मक सर्वेक्षण :

प्रभावित लोकसंख्या आणि अंमलबजावणी क्षमता दोन्ही मूल्यांकनासाठी गुणात्मक सर्वेक्षण केले गेले. गुणात्मक सर्वेक्षणात स्त्रिया, ज्ञानवान व्यक्ती आणि समाजाच्या नेत्यांना त्यांच्या अपेक्षा आणि सूचना मिळवण्यासाठी विविध गटातील मुलाखतींमध्ये गटातील मुलाखतींचा समावेश होता.

रोजगाराच्या नुकसानांचे मूल्यांकन :

प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे लोकांच्या उपजीविकेचे साधनांवर होणाऱ्या परिणाम ओळखण्याचा प्रत्यन केला आहे. तसेच या नुकसानासाठी

पुनर्वसन धोरणाचा सल्लामसलत करून उत्पन्न निर्मिती व इतर उपचारात्मक आणि पुनर्रचनात्मक उपाययोजनांचे नियोजन करणेत आले.

निर्देशांक	महिने												शेरा
	जानेवारी	फेब्रुवारी	मार्च	एप्रिल	मे	जून	जुलै	ऑगस्ट	सप्टेंबर	ऑक्टोबर	नोव्हेंबर	डिसेंबर	
उत्पन्न	४	४	५	५	७	७	७	७	७	४	४	५	गावात उत्पन्नाचे प्रमाण खूप कमी आहे.
खर्च	५	५	२	५	५	५	५	२	२	५	५	५	मार्च, ऑगस्ट, सप्टेंबर या सणासुदीच्या महिन्यात लोकांचा खर्च जास्त असतो.
कर्ज	१०	१०	१०	१०	०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	या गावात कोणीही कर्ज घेतलेले नाही.
स्थलांतर	१०	१०	१०	१०	०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	या गावातून कोणीही स्थलांतरीत होत नाही.

निर्देशांक	महिने												शेरा
	जानेवारी	फेब्रुवारी	मार्च	एप्रिल	मे	जून	जुलै	ऑगस्ट	सप्टेंबर	ऑक्टोबर	नोव्हेंबर	डिसेंबर	
सण	०	०	१०	०	१०	०	०	९	९	०	०	०	या गावात मार्चमध्ये होळी, मे मध्ये म्हाळुंगे यात्रा, सप्टेंबर, ऑक्टेबर मध्ये गणेश चतुर्थी हे सण साजरे केले जातात.
आनंदी	०	०	१०	०	१०	०	०	१०	१०	०	०	०	सणासुदीच्या दिवसात व मुले ज्या महिन्यात गावी येतात त्यावेळी सर्व लोक गावात आनंदी असतात.
	मोजमाप : ० ते १० चांगले ते वाईट												

समस्या प्राधान्यक्रम :

संस्थेमार्फत घेणेत आलेल्या महिला, शेतकरी, वृद्ध, पुरुष, युवक, युवती बैठकीमध्ये विविध वयोगटातील लोकांना येणाऱ्या समस्या कोणत्या प्रकारच्या आहेत व त्यानुसार त्याचा प्राधान्यक्रम कसा आहे याचा अभ्यास करण्यात आला. तो प्राधान्यक्रम पुढीलप्रमाणे

शिरवल गावातील लोकांनी दिलेल्या समस्यांचा प्राधान्यक्रम

समस्या	तरूण				पुरुष				महिला				वृद्ध				एकूण	क्रम प्राधान्य
	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४		
रस्ता	४	५	५	४	५	४	५	६	४	३	५	४	४	३	५	५	७१	१२
पाणी	८	९	७	८	८	७	८	८	५	६	५	४	६	५	७	६	१०७	१४
शिक्षण	४	५	४	५	६	५	६	५	५	६	७	६		८	७	८	९३	१३
वीज	७	८	८	७	८	७	६	७	८	६	७	८	९	७	६	८	११७	१५
सिंचन	७	८	९	८	७	८	९	९	८	७	८	९	७	८	९	९	१३०	१६
गटर्स	४	३	२	३	४	३	३	३	१	२	१	३	२	२	३	३	४२	११
शोषखड्डा	२	३	२	३	२	२	२	३	३	२	२	१	१	२	३	२	३५	९
इंटरनेट मोबाईल	१	२	१	२	२	२	३	२	३	२	३	२	१		२	३	३४	८
शेती	३	२	२	१	१	२	२	१	२	१	२	३	२	३	२	३	३१	७

समस्या	तरूण				पुरुष				महिला				वृद्ध				एकूण	क्रम प्राधान्य
	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४		
रोजगार	२	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३९	१०
गाव विकासात्मक कामे	१	२	२	१	३	२	१	२	२	१	२	१	३	१	२	१	२७	६

प्रकरण ५

प्रभावित कुटुंबे आणि मालमत्तांचे आकलन आणि गणना

प्रकल्पग्रस्त मूल्यमापन :

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर मार्फत शिरवल गावामध्ये जावून प्रकल्पग्रस्तांशी संवाद साधण्यात आला. तसेच तेथील सॅम्पलिंग सर्वेक्षणाद्वारे भौगोलिक, आर्थिक, उद्योग/ रोजगार, कृषी साधने, पशुधन, वसाहत आकृती, पायाभूत सुविधा यांचा अभ्यास करण्यात आला. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे –

अपंगत्व		
अपंगत्व	लोकसंख्या	टक्केवारी
होय	२	१.९८
नाही	९९	९८.०२

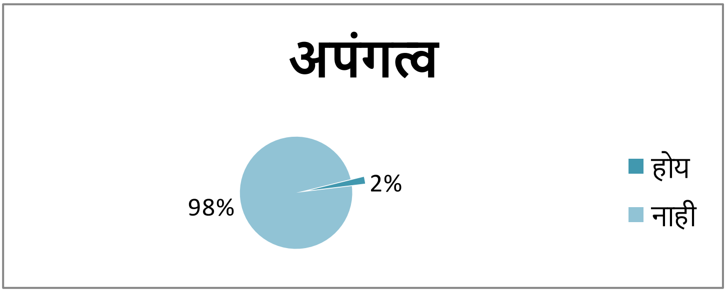

प्रकल्पग्रस्त लोकांमध्ये २ लोक अपंग आढळले. त्यांचा विशेश विचार करावा.

व्यवसाय		
व्यवसाय	**लोकसंख्या**	**टक्केवारी**
गृहिणी	२२	२२.४५
नोकरी	६	६.१२
शिक्षण	३२	३२.६५
शिवणकाम	१	१.०२
शेती	३३	३३.६७
शेती, गृहिणी	४	४.०८

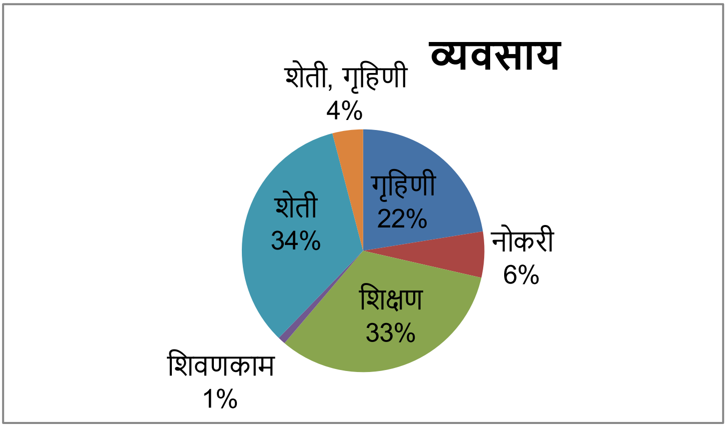

वरील तक्त्यानुसार असे दिसते की, बहुतांशी ३८% प्रकल्पगस्त हे शेती व्यवसाय करतात असे दिसत असून ३२% शिक्षण घेतात व

बाकीचे २२% महिला गृहिणी आहेत व अत्यंत कमी ६% नोकरी करणारे आहेत. यावरून असे दिसते की, प्रकल्पग्रस्तांचे मुख्य प्रमाण हे शेती व शिक्षण आहे. हा रस्ता झाला तर गावातील लोकांना दळणवळणास सोयीस्कर होईल. याचा वापर युवक युवतींना शिक्षणासाठी व शेतकऱ्यांना, नोकरदारांना उपयुक्त ठरेल.

शिक्षण		
शिक्षण	**लोकसंख्या**	**टक्केवारी**
पदवीधर	६	६
उच्च माध्यमिक	१९	१८
निरक्षर	१३	१३
प्राथमिक	१८	१७
माध्यमिक	४१	४०
अपूर्ण पदवी	७	६

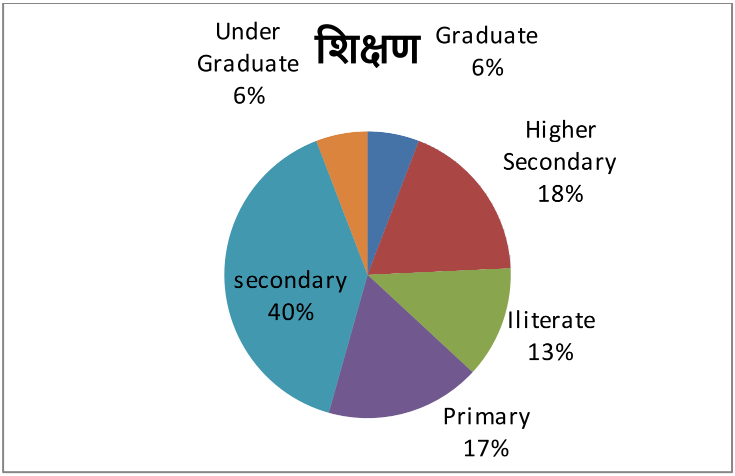

वरील तक्त्यावरून असे दिसते की, प्रकल्पग्रस्तांमध्ये १३% अशिक्षित लोक असून फक्त ६% लोक पदवीधर व ६% लोक उच्च पदवीधर आहेत. याचे कारण दळणवळण असे शकते. हा रस्ता झाल्यास लोकांना दळणवळणास सोयीस्कर होईल.

लिंग	
लिंग	लोकसंख्या
पुरुष	५९
स्त्री	४३

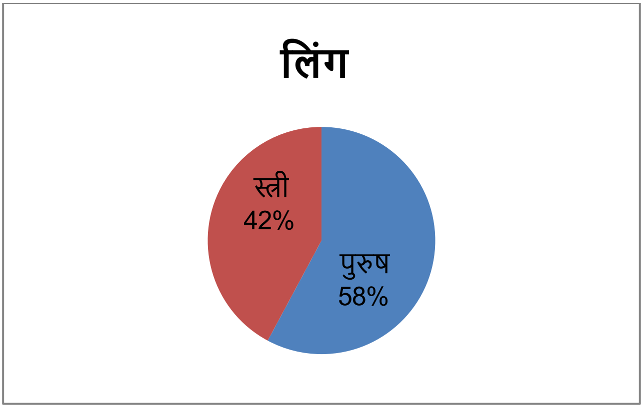

वरील तक्त्यावरून असे दिसते की, एकूण प्रकल्पग्रस्तांचे लिंगानुसार वर्गीकरण केले असता त्यामध्ये ५८% पुरुष आहेत तर ४२% स्त्रिया आहेत.

वय	
वय	**लोकसंख्या**
५ वर्षापेक्षा कमी	१
६० वर्षावरील	२०
१८-४० वर्षे	३०
४०-६० वर्षे	३२
५-१८ वर्षे	१७

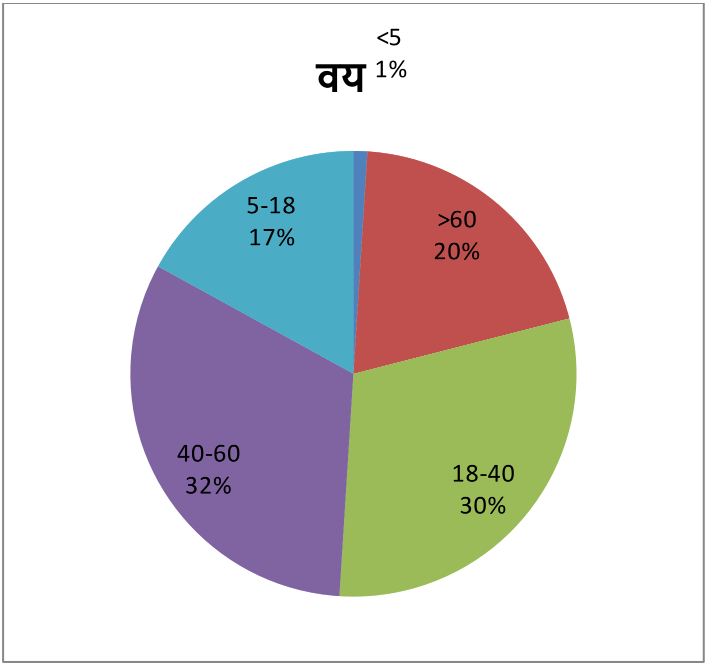

संदर्भित तक्त्यानुसार असे दिसते की, बहुतांशी प्रकल्पग्रस्त हे १८–४० व ४०–६० वयोगटातील आहेत. त्यांना दळणवळणाचे साधन झालेस लोकांना रोजगार, व्यवसाय शिक्षण अशा विविध संधी मिळतील.

पर्यायी विकल्प:

सध्याचा रस्ता हा गावाच्या डाव्या बाजूने असून त्याला पर्यायी रस्ता म्हणून गावाच्या उजव्या बाजूने करता येऊ शकतो व तो डाव्या बाजूने करण्यात आलेल्या रस्त्यापेक्षा कमी अंतराचा होईल.

प्रकल्पग्रस्तांशी एकत्रितपणे चर्चा सल्लामसलत करून केलेला अभ्यास

दळणवळण सुविधा :

शिरवल गावात बस येण्याचे प्रमाण खूप कमी आहे. गावात येण्यासाठी अन्य दळणवळणाची सुविधा उपलब्ध नाही. लोकांना अडचणीच्यावेळी गावातून चालत जाण्याशिवाय पर्याय नाही. डोंगराळ व दुर्लक्षित असला तरी रस्त्याची, बसची सुविधा आवश्यक आहे. प्रकल्पासाठी झालेल्या रस्त्याव्यतिरिक्त पर्यायी रस्ता जवळचा होईल व दळणवळणास सोयीस्कर होईल असे ग्रामस्थांनी सांगितले. शिक्षणासाठी बाहेरगावी जाणाऱ्या मुलांसाठी सोईस्कर होईल. आजारी व्यक्तीला योग्यवेळी उपचार देता येणे शक्य होईल.

जीवनमान :

शिरवल हे गाव डोंगराळ व दुर्गम भागात वसलेले आहे. कणकवली शहरापासून हे गाव ९ किमी वर आहे् लोकांचे राहणीमान अत्यंत साधे

व जे मिळेल त्यात समाधान मानणारे आहे. मुले मोठी होवून रोजगारासाठी मुंबई, पुणे याठिकाणीच जातात. वृद्धापकाळात आई-वडिलांना मुलांचा आधार आवश्यक असतो परंतु सदर गावात मुले परत येत नाहीत. मुले अशीच गाव सोडून गेली तर सदर खेडी लवकरच संपुष्टात येतील यात शंका नाही. यावर लक्ष देणे अत्यंत आवश्यक आहे.

गावातील लोकांचा प्रमुख व्यवसाय शेती असून लोक सर्वात जास्त भात पीक घेतात. याव्यतिरिक्त पीक घेत नाहीत. कारण शेती अपुरे पाणी व शेती केली तर डुक्कर, माकड शेतीची पूर्णपणे नासधूस करतात.

रोजगारासाठी लोक शेतमजूर म्हणून जातात. सदर गावात पुरुषांना रू. २५० इतकी मजुरी तर महिलांना रू. १५० मजुरी मिळते. गरीबीला या लोकांना कायमस्वरूपी तोंड द्यावे लागते.

शासकीय यंत्रणा :

आधीच दुर्गम व डोंगराळ असलेल्या या भागात शासकीय यंत्रणेने पूर्णत: दुर्लक्ष केलेचे सर्वेक्षणादरम्यान लोकांनी सांगितले. प्राण्यांचा त्रास खूप असूनदेखील वनखाते कोणतीही भूहमिका घेत नाही. वेळोवेळी अनुचित प्रसंगाना तोंड द्यावे लागत असताना यावर वनखात्याकडून लक्षण देणे आवश्यक आहे.

सदर कृषीसाठी पोषक असे वातावरण व लघुसिंचन पाटबंधारेमधून गावाला प्राप्त झालेले पाणी इतकी सुविधा असूनदेखील या गावात शेती होत नाही. वनखाते व कृषिखाते यांनी एकत्र येवून यावर तोडगा काढल्यास चांगल्या प्रकारची शेती या गावात होण्यास मदत होईल. गावाच्या उत्पन्नात व त्याबरोबर लोकांच्या जीवनमानात चांगल्या प्रकारे बदल होण्यास मदत होईल. परिणामी चांगला रोजगार उपलब्ध होईल.

पायाभूत सोईसुविधा :

१. रस्ते :

शिरवल गावातून जाताना रस्ते खराब स्वरूपात आहेत. त्यामुहे दळणवळणाचा प्रश्न संभवतो. त्यामहे सदर गावात रस्ते बळकटीकरण, आवश्यक तेथे मुरमीकरण, खडीकरण व डांबरीकरण करणे आवश्यक आहे.

२. दळणवळण :

दळणवळणासाठी एस. टी. बसची सुविधा शिरवल गावात आहे. शिरवल गावात रेल्वे स्टेशन नाही. शिरवल गाव राष्ट्रीय महामार्गालगत

नाही. शिरवल गाव राज्यमार्गालगत नाही. शिरवल गाव जिल्हामार्गालगत आहे.

३. पाणी :

गावात पाण्याची सुविधा मुबलक प्रमाणात आहे. परंतु या गावात घरोघरी नळांची सोय झालेली नाही. सदर घरांना गावातील एका ठिकाणी पाण्याची सोय केलेली आहे. त्यामुळे सदर गवात प्रत्येक घरात नळाची सोय व्हावी अशी मागणी आहे.

४. वीज :

शिरवल गावात घराघरात वीजची सोय आहे. परंतु पथदिव्यांची सोय उपलब्ध नाही. जंगल परिसरात रात्री रस्त्यावर पथदिव्यांची सोय नसल्याने अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागते. त्यामुळे गावात ठिकठिकाणी सौरदिव्यांची सोय व्हावी अशी ग्रामस्थांची मागणी आहे.

५. गटर्स व शोषखड्डे :

सदर गावात गटर्स व शोषखड्डे नाहीत. ग्रामस्थांना याबाबत विचारले असता गटर्स व शोषखड्डे यांची गरज वाटत नाही असे सांगितले. खराब पाणी परसबागेत झाडांसाठी वापरले जाते.

६. स्मशानशेड :

सदर गावात एक स्मशानशेड आहे. अन्य वाड्यांमध्ये स्मशानशेड नसून त्यासाठी जागा उपलब्ध आहे परंतु शेड बांधलेली नाही. प्रत्येकजण आपापल्या वाडीतच दहन करतात. सदर गावात चांगली स्मशानशेडची आवश्यकता आहे.

अन्य सुविधा :

गोदाम : शिरवल गावात गोदाम उपलब्ध नाही.

क्रीडांगण : गावात मुलांना खेळण्यासाठी क्रीडांगण व बागडण्यासाठी बगीचा नाही.

व्यायामशाळा : गावातील तरूणांच्या आरोग्यासाठी व्यायामशाळेची आवश्यकता आहे.

बाजारहाट : गावात बाजारहाट उपलब्ध नाही. गावामध्ये दर मंगळवारी एक टेम्पो विक्रीसाठी भाजीपाला घेवून येतो.

घंटागाडी : कचरा व्यवस्पिनासाठी गावात घंटागाडी उपलब्ध नाही.

वाचनालय : गावात सरकारमान्य किंवा खाजगी वाचनालय उपलब्ध नाही. परंतु संस्थेने दिलेल्या मताला अनुसरून ग्रामसेवकांनी स्पर्धा

परीक्षा व अन्य पुस्तकांची सोय गावामध्ये करण्यात येईल असे सांगितले.

कालचक्र (Timeline) – शिरवल गावाचा इतिहास :

सदर गावाचे कालचक्र म्हणजे गावाचा इतिहास समजून घेण्यासाठी गावातील जुने जाणते लोक व वृद्ध लोकांशी चर्चा करून कालचक्र तयार करण्यात आले. सदर आकृती सोबत जोडली आहे.

गावाचा हंगामी आराखडा :

निर्देशांक	महिने												शेरा
	जानेवारी	फेब्रुवारी	मार्च	एप्रिल	मे	जून	जुलै	ऑगस्ट	सप्टेंबर	ऑक्टोबर	नोव्हेंबर	डिसेंबर	
पाऊस	०	०	०	०	०	७	९	९	७	०	०	०	गावामध्ये जून ते सप्टेंबरमध्ये पावसाचे प्रमाण जास्त व चांगले आहे.
शेती	२	०	०	०	५	१०	९	९	५	०	२	२	गावातील शेतकरी शेती मे ते सप्टेंबर या काळात जास्त करतात तर नोव्हेंबर ते जानेवारी

													या काळात कमी प्रमाणात करतात.
कामाची उपलब्धता	२	३	३	३	५	९	९	९	५	४	२	२	गावात कामाची उपलब्धता जून ते ऑगस्ट या काळात जास्त असते. इतर महिन्यात कमी असते.
आरोग्य	९	९	९	९	९	५	१	१	१	९	५	५	जुलै ते सप्टेंबरमध्ये लोक आरोगय ठीक नसते.
अन्न	७	७	७	६	५	१०	१०	१०	१०	७	७	८	अन्नाची उपलब्धता जून ते सप्टेंबर या काळात चांगली असते.
उत्पन्न	४	४	५	५	७	७	७	७	७	४	४	५	गावात उत्पन्नाचे प्रमाण खूप कमी आहे.

खर्च	५	५	२	५	५	५	५	२	२	५	५	५	मार्च, ऑगस्ट, सप्टेंबर या सणासुदीच्या महिन्यात लोकांचा खर्च जास्त असतो.
कर्ज	१०	१०	१०	१०	०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	या गावात कोणीही कर्ज घेतलेले नाही.
स्थलांतर	१०	१०	१०	१०	०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	या गावातून कोणीही स्थलांतरीत होत नाही.
सण	०	०	१०	०	१०	०	०	९	९	०	०	०	या गावात मार्चमध्ये होळी, मे मध्ये म्हाळुंगे यात्रा, सप्टेंबर, ऑक्टेबर मध्ये गणेश चतुर्थी हे सण साजरे केले जातात.

आनंदी	०	०	१०	०	१०	०	०	१०	१०	०	०	०	सणासुदीच्या दिवसात व मुले ज्या महिन्यात गावी येतात त्यावेळी सर्व लोक गावात आनंदी असतात.
	मोजमाप : ० ते १० चांगले ते वाईट												

लाभार्थी यादी

संपादीत करावयाच्या जमिनी बाबत जमिन मालकांची माहिती.
लघु पाटबंधारे योजना शिरवल, ता. कणकवली
धरण पोहोच रस्ता व चौकीदार निवासस्थान सुधारीत प्रस्ताव
२० कॉलम्मी तक्ता

अ.नं	जमीन मालकाचे नाव	८ अ प्रमाणे एकूण क्षेत्र					संपादन करण्यात येणारे क्षेत्र					संपादनानंतर शिल्लक क्षेत्र					खातेधारक अल्पभुधारक/ भूमिहीन	खातेदाराचे वार्षिक उत्पन्न (रु.)	खातेदार मागासवर्गीय अनुसुचित जाती/ जमाती पैकी आहे असा कसे?
		बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण			
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
१	बाबाजी प्रभाकर सावंत	०	०.०३६५	०.६१३३	०.१०१०	०.७५०८	०	०.००००	०.०००५	०.००००	०.०००५	०	०.०३६५	०.६१२८	०.१०१०	०.७५०३	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
२	सिताराम प्रभाकर सावंत	०	०.०३६५	०.६१३३	०.१०१०	०.७५०८	०	०.००००	०.०००५	०.००००	०.०००५	०	०.०३६५	०.६१२८	०.१०१०	०.७५०३	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
३	रमेश प्रभाकर सावंत	०	०.०३६५	०.६१३३	०.१०१०	०.७५०८	०	०.००००	०.०००५	०.००००	०.०००५	०	०.०३६५	०.६१२८	०.१०१०	०.७५०३	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
४	अनुपमा अशोक दळवी	०	०.०३६५	०.६१३३	०.१०१०	०.७५०८	०	०.००००	०.०००६	०.००००	०.०००६	०	०.०३६५	०.६१२७	०.१०१०	०.७५०२	अल्पभूधारक	३००००	नाही
५	प्रमिला प्रकाश सावंत	०	०.०३६५	०.६१३४	०.१०१०	०.७५०९	०	०.००००	०.०००६	०.००००	०.०००६	०	०.०३६५	०.६१२८	०.१०१०	०.७५०३	अल्पभूधारक	३२०००	नाही
६	सरोज दिलीप दळवी	०	०.०३६५	०.६१३४	०.१०१०	०.७५०९	०	०.००००	०.०००६	०.००००	०.०००६	०	०.०३६५	०.६१२८	०.१०१०	०.७५०३	अल्पभूधारक	३६०००	नाही
७	दत्ताराम रामचंद्र घाडीगांवकर	०	०.०७३१	१.२२६७	०.२०२४	१.५०२२	०	०.००००	०.००११	०.००००	०.००११	०	०.०७३१	१.२२५६	०.२०२४	१.५०११	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
८	कृष्णा रामचंद्र घाडीगांवकर	०	०.०७३१	१.२२६७	०.२०२४	१.५०२२	०	०.००००	०.००११	०.००००	०.००११	०	०.०७३१	१.२२५६	०.२०२४	१.५०११	अल्पभूधारक	४३०००	नाही
९	सहदेव रामचंद्र घाडीगांवकर	०	०.०७३२	१.२२६७	०.२०२३	१.५०२२	०	०.००००	०.००११	०.००००	०.००११	०	०.०७३२	१.२२५६	०.२०२३	१.५०११	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
१०	माधुरी चंद्रकांत घाडीगांवकर	०	०.०७३२	१.२२६७	०.२०२३	१.५०२२	०	०.००००	०.००११	०.००००	०.००११	०	०.०७३२	१.२२५६	०.२०२३	१.५०११	अल्पभूधारक	४१५००	नाही
११	प्रमिला प्रकाश घाडीगांवकर	०	०.०७३२	१.२२६६	०.२०२३	१.५०२१	०	०.००००	०.००११	०.००००	०.००११	०	०.०७३२	१.२२५५	०.२०२३	१.५०१०	अल्पभूधारक	४००००	नाही
१२	सिताबाई रामचंद्र घाडीगांवकर	०	०.०७३२	१.२२६६	०.२०२३	१.५०२१	०	०.००००	०.००१२	०.००००	०.००१२	०	०.०७३२	१.२२५४	०.२०२३	१.५००९	अल्पभूधारक	३८०००	नाही
१३	रविकांत भिकाजी सोहनी	०	०.००००	०.२६८९	०.०५५५	०.३२४४	०	०.००००	०.००२२	०.००१२	०.००३४	०	०.००००	०.२६६७	०.०५४३	०.३२१०	अल्पभूधारक	२७०००	नाही
१४	हरिश्चंद्र भिकाजी सोहनी	०	०.००००	०.२६८९	०.०५५५	०.३२४४	०	०.००००	०.००२२	०.००११	०.००३३	०	०.००००	०.२६६७	०.०५४४	०.३२११	अल्पभूधारक	२००००	नाही
१५	हनुमंत बाबुराव सोहनी	०	०.००००	०.२६८९	०.०५५५	०.३२४४	०	०.००००	०.००२२	०.००११	०.००३३	०	०.००००	०.२६६७	०.०५४४	०.३२११	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
१६	सत्यभामा पंढरीनाथ सोहनी	०	०.००००	०.०५३७	०.०१११	०.०६४८	०	०.००००	०.०००४	०.०००३	०.०००७	०	०.००००	०.०५३३	०.०१०८	०.०६४१	अल्पभूधारक	३२०००	नाही
१७	विठोबा पंढरीनाथ सोहनी	०	०.००००	०.०५३८	०.०१११	०.०६४९	०	०.००००	०.०००४	०.०००२	०.०००६	०	०.००००	०.०५३४	०.०१०९	०.०६४३	अल्पभूधारक	३६०००	नाही
१८	श्रीराम पंढरीनाथ सोहनी	०	०.००००	०.०५३८	०.०१११	०.०६४९	०	०.००००	०.०००४	०.०००२	०.०००६	०	०.००००	०.०५३४	०.०१०९	०.०६४३	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
१९	मंगेश पंढरीनाथ सोहनी	०	०.००००	०.०५३८	०.०१११	०.०६४९	०	०.००००	०.०००५	०.०००२	०.०००७	०	०.००००	०.०५३३	०.०१०९	०.०६४२	अल्पभूधारक	४३०००	नाही
२०	नम्रता नामदेव लाड	०	०.००००	०.०५३८	०.०१११	०.०६४९	०	०.००००	०.०००५	०.०००२	०.०००७	०	०.००००	०.०५३३	०.०१०९	०.०६४२	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
२१	भास्कर बाबुराव सोहनी	०	०.००००	०.२६८९	०.०५५६	०.३२४५	०	०.००००	०.००२२	०.००११	०.००३३	०	०.००००	०.२६६७	०.०५४५	०.३२१२	अल्पभूधारक	३२०००	नाही
२२	तुकाराम बाबुराव सोहनी	०	०.००००	०.२६८९	०.०५५६	०.३२४५	०	०.००००	०.००२२	०.००११	०.००३३	०	०.००००	०.२६६७	०.०५४५	०.३२१२	अल्पभूधारक	३६०००	नाही

२

अ.नं	जमीन मालकाचे नाव	८ अ प्रमाणे एकूण क्षेत्र					संपादन करण्यात येणारे क्षेत्र					संपादनानंतर शिल्लक क्षेत्र					खातेधारक अल्पभूधारक/ भूमिहीन	खातेदाराचे वार्षिक उत्पन्न (रु.)	खातेदार मागासवर्गीय अनुसुचित जाती/ जमाती पैकी आहे अगर कसे?
		बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण			
२३	गणेश बाबुराव सोहनी	०	०.००००	०.२६८९	०.०५५६	०.३२४५	०	०.००००	०.००२२	०.००११	०.००३३	०	०.००००	०.२६६७	०.०५४५	०.३२१२	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
२४	अरूण जगन्नाथ सोहनी	०	०.००००	०.२६८९	०.०५५६	०.३२४५	०	०.००००	०.००२३	०.००११	०.००३४	०	०.००००	०.२६६६	०.०५४५	०.३२११	अल्पभूधारक	४३०००	नाही
२५	अनिता गोपाळ महाडेश्वर	०	०.००००	०.२६८८	०.०५५६	०.३२४४	०	०.००००	०.००२३	०.००११	०.००३४	०	०.००००	०.२६६५	०.०५४५	०.३२१०	अल्पभूधारक	२७०००	नाही
२६	विनायक रामचंद्र सावंत	०	०.००४०	०.१९९७	०.०३४९	०.२३८६	०	०.००००	०.०२९३	०.००८६	०.०३७९	०	०.००४०	०.१७०४	०.०२६३	०.२००७	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
२७	मनोहर रामचंद्र सावंत	०	०.००४०	०.१९९७	०.०३४९	०.२३८६	०	०.००००	०.०२९३	०.००८६	०.०३७९	०	०.००४०	०.१७०४	०.०२६३	०.२००७	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
२८	मोहन रामचंद्र सावंत	०	०.००४०	०.१८८२	०.०४०५	०.२३२७	०	०.००००	०.०००१	०.०००१	०.०००२	०	०.००४०	०.१८८१	०.०४०४	०.२३२५	अल्पभूधारक	२२०००	नाही
२९	संतोष मोहन सावंत	०	०.००४०	०.१९९८	०.०३४९	०.२३८७	०	०.००००	०.००६०	०.००१७	०.००७७	०	०.००४०	०.१९३८	०.०३३२	०.२३१०	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
३०	शोभना मोहन सावंत	०	०.००४०	०.१९९८	०.०३४९	०.२३८७	०	०.००००	०.००६०	०.००१७	०.००७७	०	०.००४०	०.१९३८	०.०३३२	०.२३१०	अल्पभूधारक	२८०००	नाही
३१	सुहासिनी तिमिर हळधर	०	०.००४०	०.१९९८	०.०३४९	०.२३८७	०	०.००००	०.००६०	०.००१८	०.००७८	०	०.००४०	०.१९३८	०.०३३१	०.२३०९	अल्पभूधारक	३००००	नाही
३२	समिर मोहन सावंत	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३४९	०.२३८८	०	०.००००	०.००६०	०.००१७	०.००७७	०	०.००४१	०.१९३८	०.०३३२	०.२३११	अल्पभूधारक	२७५००	नाही
३३	प्रविण मोहन सावंत	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३५०	०.२३८९	०	०.००००	०.००६१	०.००१८	०.००७९	०	०.००४१	०.१९३७	०.०३३२	०.२३१०	अल्पभूधारक	२६०००	नाही
३४	वसंत रामचंद्र सावंत	०	०.००४१	०.१८८२	०.०४०५	०.२३२८	०	०.००००	०.०००३	०.०००३	०.०००६	०	०.००४१	०.१८७९	०.०४०२	०.२३२२	अल्पभूधारक	२७०००	नाही
३५	उदय वसंत सावंत	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३५०	०.२३८९	०	०.००००	०.००६२	०.००१९	०.००८१	०	०.००४१	०.१९३६	०.०३३१	०.२३०८	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
३६	जयंत वसंत सावंत	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३५०	०.२३८९	०	०.००००	०.००६२	०.००१९	०.००८१	०	०.००४१	०.१९३६	०.०३३१	०.२३०८	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
३७	अक्षता अनिल सावंत	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३५०	०.२३८९	०	०.००००	०.००६२	०.००२०	०.००८२	०	०.००४१	०.१९३६	०.०३३०	०.२३०७	अल्पभूधारक	३००००	नाही
३८	शुभदा गौरीशंकर सावंत	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३५०	०.२३८९	०	०.००००	०.००६१	०.००२०	०.००८१	०	०.००४१	०.१९३७	०.०३३०	०.२३०८	अल्पभूधारक	३२०००	नाही
३९	रत्नप्रभा शांताराम राणे	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३५०	०.२३८९	०	०.००००	०.००१४	०.०००३	०.००१७	०	०.००४१	०.१९८४	०.०३४७	०.२३७२	अल्पभूधारक	३६०००	नाही
४०	लिलावती अनंत सावंत	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३५०	०.२३८९	०	०.००००	०.००१५	०.०००३	०.००१८	०	०.००४१	०.१९८३	०.०३४७	०.२३७१	अल्पभूधारक	२७०००	नाही
४१	रजनी जयप्रकाश राणे	०	०.००४१	०.१९९८	०.०३५०	०.२३८९	०	०.००००	०.००१५	०.०००२	०.००१७	०	०.००४१	०.१९८३	०.०३४८	०.२३७२	अल्पभूधारक	२००००	नाही
४२	प्रदीप बाळकृष्ण सावंत	०	०.००८१	०.२६५८	०.०४११	०.३१५०	०	०.००००	०.०००५	०.०००२	०.०००७	०	०.००८१	०.२६५३	०.०४०९	०.३१४३	अल्पभूधारक	२४०००	नाही
४३	अनंत बाळकृष्ण सावंत	०	०.००८१	०.२६५७	०.०४१२	०.३१५०	०	०.००००	०.०००५	०.०००२	०.०००७	०	०.००८१	०.२६५२	०.०४१०	०.३१४३	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
४४	रमेश बाळकृष्ण सावंत	०	०.००८१	०.२६५७	०.०४११	०.३१४९	०	०.००००	०.०००५	०.०००२	०.०००७	०	०.००८१	०.२६५२	०.०४०९	०.३१४२	अल्पभूधारक	२२०००	नाही
४५	सतिश बाळकृष्ण सावंत	०	०.००८१	०.२६५७	०.०४११	०.३१४९	०	०.००००	०.०००५	०.०००२	०.०००७	०	०.००८१	०.२६५२	०.०४०९	०.३१४२	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
४६	इंदीराबाई बाळकृष्ण सावंत	०	०.००८२	०.२६५७	०.०४११	०.३१५०	०	०.००००	०.०००६	०.०००२	०.०००८	०	०.००८२	०.२६५१	०.०४०९	०.३१४२	अल्पभूधारक	२८०००	नाही
४७	अर्चना अनंत दळवी	०	०.००८२	०.२६५७	०.०४११	०.३१५०	०	०.००००	०.०००६	०.०००२	०.०००८	०	०.००८२	०.२६५१	०.०४०९	०.३१४२	अल्पभूधारक	३००००	नाही
४८	स्मिता सत्यवान सावंत	०	०.००८२	०.२६५७	०.०४११	०.३१५०	०	०.००००	०.०००६	०.०००१	०.०००७	०	०.००८२	०.२६५१	०.०४१०	०.३१४३	अल्पभूधारक	२७०००	नाही

अ.नं	जमीन मालकाचे नाव	८ अ प्रमाणे एकूण क्षेत्र					संपादन करण्यात येणारे क्षेत्र					संपादनानंतर शिल्लक क्षेत्र					खातेधारक अल्पभुधारक/ भूमिहीन	खातेदाराचे वार्षिक उत्पन्न (रु.)	खातेदार मागासवर्गीय अनुसुचित जाती/ जमाती पैकी आहे अगर कसे?
		बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण			
४९	विजय विठ्ठल सावंत	०	०.०५७०	३.११५०	०.५५८०	३.७३००	०	०.००००	०.०९२४	०.०३०३	०.१२२७	०	०.०५७०	३.०२२६	०.५२७७	३.६०७३	-----	५००००	नाही
५०	रामचंद्र आत्माराम सावंत	०	०.००००	०.०६७०	०.०१४५	०.०८१५	०	०.००००	०.००१३	०.०००२	०.००१५	०	०.००००	०.०६५७	०.०१४३	०.०८००	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
५१	दिवाकर मारूती सावंत	०	०.०१२२	०.८८४०	०.१७२८	१.०६९०	०	०.००००	०.००८८	०.००६२	०.०१५०	०	०.०१२२	०.८७५२	०.१६६६	१.०५४०	अल्पभूधारक	३८०००	नाही
५२	सुरेश मारूती सावंत	०	०.०१२२	०.६३१३	०.१२८४	०.७७१९	०	०.००००	०.००२०	०.०००३	०.००२३	०	०.०१२२	०.६२९३	०.१२८१	०.७६९६	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
५३	सुचिता सुरेश सावंत	०	०.०१२२	०.३८२१	०.०६४८	०.४५९१	०	०.००००	०.००२७	०.००१२	०.००३९	०	०.०१२२	०.३७९४	०.०६३६	०.४५५२	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
५४	स्नेहल सुरेश सावंत	०	०.०१२२	०.३८२१	०.०६४८	०.४५९१	०	०.००००	०.००२७	०.००१२	०.००३९	०	०.०१२२	०.३७९४	०.०६३६	०.४५५२	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
५५	सिध्दीका सुरेश सावंत	०	०.०१२३	०.३८२१	०.०६४८	०.४५९२	०	०.००००	०.००२७	०.००१३	०.००४०	०	०.०१२३	०.३७९४	०.०६३५	०.४५५२	अल्पभूधारक	३००००	नाही
५६	मयुरी सुरेश सावंत	०	०.०१२३	०.३८२१	०.०६४८	०.४५९२	०	०.००००	०.००२८	०.००१३	०.००४१	०	०.०१२३	०.३७९३	०.०६३५	०.४५५१	अल्पभूधारक	२६०००	नाही
५७	हर्षदा विनायक बाईत	०	०.०१२३	०.३८२१	०.०६४८	०.४५९२	०	०.००००	०.००२८	०.००१३	०.००४१	०	०.०१२३	०.३७९३	०.०६३५	०.४५५१	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
५८	प्रेमा मारुती सावंत	०	०.००००	०.१२९४	०.०२०४	०.१४९८	०	०.००००	०.००२०	०.०००३	०.००२३	०	०.००००	०.१२७४	०.०२०१	०.१४७५	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
५९	चंद्रकांत मारुती सावंत	०	०.००००	०.१२९४	०.०२०५	०.१४९९	०	०.००००	०.००२०	०.०००३	०.००२३	०	०.००००	०.१२७४	०.०२०२	०.१४७६	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
६०	लिला मारुती सावंत	०	०.००००	०.१२९४	०.०२०५	०.१४९९	०	०.००००	०.००२०	०.०००३	०.००२३	०	०.००००	०.१२७४	०.०२०२	०.१४७६	अल्पभूधारक	१८०००	नाही
६१	विजय मारुती सावंत	०	०.००००	०.१२९४	०.०२०५	०.१४९९	०	०.००००	०.००२०	०.०००३	०.००२३	०	०.००००	०.१२७४	०.०२०२	०.१४७६	अल्पभूधारक	२००००	नाही
६२	लता मारुती सावंत	०	०.००००	०.१२९४	०.०२०५	०.१४९९	०	०.००००	०.००२०	०.०००३	०.००२३	०	०.००००	०.१२७४	०.०२०२	०.१४७६	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
६३	विद्या मारुती सावंत	०	०.००००	०.१२९४	०.०२०५	०.१४९९	०	०.००००	०.००२०	०.०००३	०.००२३	०	०.००००	०.१२७४	०.०२०२	०.१४७६	अल्पभूधारक	२२०००	नाही
६४	दर्शना दिगंबर सावंत	०	०.००००	०.१८१५	०.०४२०	०.२२३५	०	०.००००	०.००३०	०.००२५	०.००५५	०	०.००००	०.१७८५	०.०३९५	०.२१८०	अल्पभूधारक	३००००	नाही
६५	सुमित दिगंबर सावंत	०	०.००००	०.१८१५	०.०४२०	०.२२३५	०	०.००००	०.००३०	०.००२५	०.००५५	०	०.००००	०.१७८५	०.०३९५	०.२१८०	अल्पभूधारक	२६०००	नाही
६६	अमित दिगंबर सावंत	०	०.००००	०.१८१५	०.०४२०	०.२२३५	०	०.००००	०.००३०	०.००२५	०.००५५	०	०.००००	०.१७८५	०.०३९५	०.२१८०	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
६७	विशाखा राघोजी सावंत	०	०.००००	०.१८१५	०.०४२०	०.२२३५	०	०.००००	०.००३०	०.००२५	०.००५५	०	०.००००	०.१७८५	०.०३९५	०.२१८०	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
६८	निशा नारायण गावडे	०	०.००००	०.१८१५	०.०४२०	०.२२३५	०	०.००००	०.००३०	०.००२५	०.००५५	०	०.००००	०.१७८५	०.०३९५	०.२१८०	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
६९	आकुबाई मारूती सावंत	०	०.००००	०.५०२०	०.१०८०	०.६१००	०	०.००००	०.०००१	०.००००	०.०००१	०	०.००००	०.५०१९	०.१०८०	०.६०९९	अल्पभूधारक	३६०००	नाही
७०	कुंदा मारूती सावंत	०	०.००००	०.५०२०	०.१०८०	०.६१००	०	०.००००	०.०००१	०.००००	०.०००१	०	०.००००	०.५०१९	०.१०८०	०.६०९९	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
७१	मंदा मारूती सावंत	०	०.००००	०.५०२०	०.१०८०	०.६१००	०	०.००००	०.०००१	०.००००	०.०००१	०	०.००००	०.५०१९	०.१०८०	०.६०९९	अल्पभूधारक	४३०००	नाही
७२	शुभांगी पुतळाजी सावंत	०	०.००००	०.५०२०	०.१०८०	०.६१००	०	०.००००	०.०००१	०.००००	०.०००१	०	०.००००	०.५०१९	०.१०८०	०.६०९९	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
७३	कृष्णा तुकाराम सावंत	०	०.००००	०.६२७५	०.१३५१	०.७६२६	०	०.००००	०.००२३	०.०००६	०.००२९	०	०.००००	०.६२५२	०.१३४५	०.७५९७	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
७४	रामचंद्र येसु सावंत	०	०.००००	०.३७६५	०.०८१२	०.४५७७	०	०.००००	०.०००३	०.००००	०.०००३	०	०.००००	०.३७६२	०.०८१२	०.४५७४	अल्पभूधारक	२८५००	नाही

अ.नं	जमीन मालकाचे नाव	८ अ प्रमाणे एकूण क्षेत्र					संपादन करण्यात येणारे क्षेत्र					संपादनानंतर शिल्लक क्षेत्र					खातेधारक अल्पभुधारक/ भूमिहीन	खातेदाराचे वार्षिक उत्पन्न (रु.)	खातेदा मागासवर्ग अनुसुचित ज जमाती पैकी असर क
		बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण			
७५	राजाराम येसु सावंत	०	०.००००	०.३७६५	०.०८१२	०.४५७७	०	०.००००	०.००२०	०.०००६	०.००२६	०	०.००००	०.३७४५	०.०८०६	०.४५५१	अल्पभूधारक	३००००	नाही
७६	घन:शाम गोविंद सावंत	०	०.००००	१.२५५०	०.२७०३	१.५२५३	०	०.००००	०.००४०	०.००१०	०.००५०	०	०.००००	१.२५१०	०.२६९३	१.५२०३	अल्पभूधारक	२६०००	नाही
७७	तुकाराम सदाशिव सावंत	०	०.००००	०.७५३०	०.१६२१	०.९१५१	०	०.००००	०.००२४	०.०००७	०.००३१	०	०.००००	०.७५०६	०.१६१४	०.९१२०	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
७८	मधुकर धाकु सावंत	०	०.००००	०.७५३०	०.१६२१	०.९१५१	०	०.००००	०.००२१	०.०००६	०.००२७	०	०.००००	०.७५०९	०.१६१५	०.९१२४	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
७९	लक्ष्मण सखाराम सावंत	०	०.००००	२.२५९०	०.४८६५	२.७४५५	०	०.००००	०.००६४	०.००१९	०.००८३	०	०.००००	२.२५२६	०.४८४६	२.७३७२	----	४७०००	नाही
८०	वसंत लक्ष्मण सावंत	०	०.००००	०.१९७२	०.०४२४	०.२३९६	०	०.००००	०.०००२	०.००००	०.०००२	०	०.००००	०.१९७०	०.०४२४	०.२३९४	अल्पभूधारक	१८०००	नाही
८१	दिनकर लक्ष्मण सावंत	०	०.००००	०.१९७२	०.०४२४	०.२३९६	०	०.००००	०.०००२	०.००००	०.०००२	०	०.००००	०.१९७०	०.०४२४	०.२३९४	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
८२	शांताबाई लक्ष्मण सावंत	०	०.००००	०.१९७२	०.०४२४	०.२३९६	०	०.००००	०.०००२	०.००००	०.०००२	०	०.००००	०.१९७०	०.०४२४	०.२३९४	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
८३	कमलाबाई लक्ष्मण सावंत	०	०.००००	०.१९७२	०.०४२४	०.२३९६	०	०.००००	०.०००२	०.००००	०.०००२	०	०.००००	०.१९७०	०.०४२४	०.२३९४	अल्पभूधारक	३००००	नाही
८४	सुशिला लक्ष्मण सावंत	०	०.००००	०.१९७२	०.०४२४	०.२३९६	०	०.००००	०.०००२	०.००००	०.०००२	०	०.००००	०.१९७०	०.०४२४	०.२३९४	अल्पभूधारक	३२०००	नाही
८५	भास्कर लक्ष्मण सावंत	०	०.००००	०.१९७२	०.०४२४	०.२३९६	०	०.००००	०.०००२	०.००००	०.०००२	०	०.००००	०.१९७०	०.०४२४	०.२३९४	अल्पभूधारक	३००००	नाही
८६	लक्ष्मण न्हानू सावंत	०	०.००००	०.१९७२	०.०४२४	०.२३९६	०	०.००००	०.००४४	०.००११	०.००५५	०	०.००००	०.१९२८	०.०४१३	०.२३४१	अल्पभूधारक	२६०००	नाही
८७	निवृत्ती भाऊ सावंत	०	०.००००	१.२५५०	०.२७०३	१.५२५३	०	०.००००	०.००४२	०.००१२	०.००५४	०	०.००००	१.२५०८	०.२६९१	१.५१९९	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
८८	रघुनाथ रत्नोबा सावंत	०	०.००००	१.००४०	०.२१६२	१.२२०२	०	०.००००	०.००३१	०.०००८	०.००३९	०	०.००००	१.०००९	०.२१५४	१.२१६३	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
८९	घन:शाम नारायण सावंत	०	०.००००	३.०१२०	०.६४८७	३.६६०७	०	०.००००	०.०१०९	०.००३०	०.०१३९	०	०.००००	३.००११	०.६४५७	३.६४६८	-----	४५०००	नाही
९०	ज्ञानोबा सिताराम सावंत	०	०.००००	१.३८०५	०.२९७३	१.६७७८	०	०.००००	०.००४५	०.००१२	०.००५७	०	०.००००	१.३७६०	०.२९६१	१.६७२१	अल्पभूधारक	१८०००	नाही
९१	धोंडू मुरारी सावंत	०	०.००००	०.७५३०	०.१६२१	०.९१५१	०	०.००००	०.००२४	०.०००७	०.००३१	०	०.००००	०.७५०६	०.१६१४	०.९१२०	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
९२	महादेव लक्ष्मण राणे	०	०.००००	३.६३९५	०.७८३९	४.४२३४	०	०.००००	०.०११६	०.००३१	०.०१४७	०	०.००००	३.६२७९	०.७८०८	४.४०८७	------	५००००	नाही
९३	नारायण लक्ष्मण राणे	०	०.००००	३.६३९५	०.७८३९	४.४२३४	०	०.००००	०.०११६	०.००३२	०.०१४८	०	०.००००	३.६२७९	०.७८०७	४.४०८६	------	४६०००	नाही
९४	दत्ताराम धोंडू राणे	०	०.००००	३.५१४०	०.७५६८	४.२७०८	०	०.००००	०.०१११	०.००३०	०.०१४१	०	०.००००	३.५०२९	०.७५३८	४.२५६७	-----	४२०००	नाही
९५	जगन्नाथ नारायण कुलकर्णी	०	०.००००	५.३९६६	१.१६२३	६.५५८९	०	०.००००	०.०१७३	०.००४७	०.०२२०	०	०.००००	५.३७९३	१.१५७६	६.५३६९	-----	५५०००	नाही
९६	पांडुरंग विठ्ठल मसुरकर	०	०.००००	२.६३५५	०.५६७६	३.२०३१	०	०.००००	०.०१२६	०.००३८	०.०१६४	०	०.००००	२.६२२९	०.५६३८	३.१८६७	------	३८०००	नाही
९७	भिकाजी पांडुरंग मसुरकर	०	०.००००	२.६३५५	०.५६७६	३.२०३१	०	०.००००	०.००४२	०.०००७	०.००४९	०	०.००००	२.६३१३	०.५६६९	३.१९८२	------	४५०००	नाही
९८	सखाराम वामन करंबेळकर	०	०.००००	५.३९६६	१.१६२३	६.५५८९	०	०.००००	०.०१६८	०.००४७	०.०२१५	०	०.००००	५.३७९८	१.१५७६	६.५३७४	------	४८०००	नाही
९९	रामचंद्र विठ्ठल कवळेकर	०	०.००००	५.३९६६	१.१६२३	६.५५८९	०	०.००००	०.०१७२	०.००४८	०.०२२०	०	०.००००	५.३७९४	१.१५७५	६.५३६९	------	४८०००	नाही
१००	गणेश सदाशिव लेले	०	०.००००	१०.६६७७	२.२९७६	१२.९६५३	०	०.००००	०.०३४२	०.००९३	०.०४३५	०	०.००००	१०.६३३५	२.२८८३	१२.९२१८	------	५६०००	नाही

अ.नं	जमीन मालकाचे नाव	८ अ प्रमाणे एकुण क्षेत्र					संपादन करण्यात येणारे क्षेत्र					संपादनानंतर शिल्लक क्षेत्र					खातेधारक अल्पभुधारक/ भुमिहीन	खातेदाराचे वार्षिक उत्पन्न (रु.)	खातेदार मागासवर्गीय/ अनुसुचित जाती/ जमाती पैकी आहे अगर कसे?
		बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण			
१२७	विठाबाई शंकर सावंत	०	०.००००	०.३३४७	०.०७२०	०.४०६७	०	०.००००	०.०००१	०.०००३	०.०००४	०	०.००००	०.३३४६	०.०७१७	०.४०६३	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
१२८	चिंतामण जयराम सावंत	०	०.००००	३.३८८५	०.७२९८	४.११८३	०	०.००००	०.०१०९	०.००३०	०.०१३९	०	०.००००	३.३७७६	०.७२६८	४.१०४४	----	३६०००	नाही
१२९	दादा तातो सावंत	०	०.००००	०.४३९२	०.०९४७	०.५३३९	०	०.००००	०.००१५	०.०००७	०.००२२	०	०.००००	०.४३७७	०.०९४०	०.५३१७	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
१३०	तातो बाबू सावंत	०	०.००००	०.४३९३	०.०९४७	०.५३४०	०	०.००००	०.००१५	०.०००२	०.००१७	०	०.००००	०.४३७८	०.०९४५	०.५३२३	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
१३१	कृष्णा बाबू सावंत	०	०.००००	०.७५३०	०.१६२१	०.९१५१	०	०.००००	०.००२५	०.०००७	०.००३२	०	०.००००	०.७५०५	०.१६१४	०.९११९	अल्पभूधारक	३००००	नाही
१३२	काशिराम रामचंद्र सावंत	०	०.००००	१.२५५०	०.२७०३	१.५२५३	०	०.००००	०.००४४	०.००१२	०.००५६	०	०.००००	१.२५०६	०.२६९१	१.५१९७	अल्पभूधारक	३२०००	नाही
१३३	सिताराम गोपाळ पाताडे	०	०.००००	०.३३४८	०.०७२२	०.४०७०	०	०.००००	०.००७०	०.००२२	०.००९२	०	०.००००	०.३२७८	०.०७००	०.३९७८	अल्पभूधारक	३६०००	नाही
१३४	पंढरी गोपाळ पाताडे	०	०.००००	०.३३४८	०.०७२१	०.४०६९	०	०.००००	०.००७१	०.००२२	०.००९३	०	०.००००	०.३२७७	०.०६९९	०.३९७६	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
१३५	सुजाता किशोर राणे	०	१.२३५०	१.८४००	०.५७१०	३.६४६०	०	०.००००	०.०४००	०.००५०	०.०४५०	०	१.२३५०	१.८०००	०.५६६०	३.६०१०	----	४३०००	नाही
१३६	दिगंबर कृष्णा सावंत-	०	०.१९७७	१.२२१३	०.१७३४	१.५९२४	०	०.००००	०.०१४०	०.००२०	०.०१६०	०	०.१९७७	१.२०७३	०.१७१४	१.५७६४	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
१३७	मधुकर कृष्णा सावंत	०	०.१९७७	१.२२१३	०.१७३४	१.५९२४	०	०.००००	०.०१४०	०.००२०	०.०१६०	०	०.१९७७	१.२०७३	०.१७१४	१.५७६४	अल्पभूधारक	४१५००	नाही
१३८	भास्कर कृष्णा सावंत	०	०.१९७८	१.२२१२	०.१७३४	१.५९२४	०	०.००००	०.०१४०	०.००२०	०.०१६०	०	०.१९७८	१.२०७२	०.१७१४	१.५७६४	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
१३९	प्रभाकर कृष्णा सावंत	०	०.१९७८	१.२२१२	०.१७३३	१.५९२३	०	०.००००	०.०१४०	०.००२०	०.०१६०	०	०.१९७८	१.२०७२	०.१७१३	१.५७६३	अल्पभूधारक	३८०००	नाही
१४०	जयश्री यशवंत सावंत	०	०.१५८२	०.९७७०	०.१३८७	१.२७३९	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.१५८२	०.९७४२	०.१३८३	१.२७०७	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
१४१	रविकांत यशवंत सावंत	०	०.१५८२	०.९७७०	०.१३८७	१.२७३९	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.१५८२	०.९७४२	०.१३८३	१.२७०७	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
१४२	संतोष यशवंत सावंत	०	०.१५८२	०.९७७०	०.१३८७	१.२७३९	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.१५८२	०.९७४२	०.१३८३	१.२७०७	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
१४३	बबन यशवंत सावंत	०	०.१५८२	०.९७७०	०.१३८७	१.२७३९	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.१५८२	०.९७४२	०.१३८३	१.२७०७	अल्पभूधारक	३००००	नाही
१४४	सुविधा ज. दळवी	०	०.१५८२	०.९७७०	०.१३८७	१.२७३९	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.१५८२	०.९७४२	०.१३८३	१.२७०७	अल्पभूधारक	२६०००	नाही
१४५	भिकाजी काशिराम सावंत	०	०.००००	१.८५८९	०.२९४१	२.१५३०	०	०.००००	०.०२८५	०.००३९	०.०३२४	०	०.००००	१.८३०४	०.२९०२	२.१२०६	अल्पभूधारक	३००००	नाही
१४६	अंकुश दत्ताराम सावंत	०	०.००००	०.१८१२	०.०२८६	०.२०९८	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.००००	०.१७८४	०.०२८२	०.२०६६	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
१४७	प्रकाश दत्ताराम सावंत	०	०.००००	०.१८१२	०.०२८६	०.२०९८	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.००००	०.१७८४	०.०२८२	०.२०६६	अल्पभूधारक	१५०००	नाही
१४८	दिपांजली विनायक राणे	०	०.००००	०.१८११	०.०२८७	०.२०९८	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.००००	०.१७८३	०.०२८३	०.२०६६	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
१४९	सुषमा मोहन राणे	०	०.००००	०.१८११	०.०२८७	०.२०९८	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.००००	०.१७८३	०.०२८३	०.२०६६	अल्पभूधारक	२२०००	नाही
१५०	रुक्मीणी दत्ताराम सावंत	०	०.००००	०.१८११	०.०२८७	०.२०९८	०	०.००००	०.००२८	०.०००४	०.००३२	०	०.००००	०.१७८३	०.०२८३	०.२०६६	अल्पभूधारक	२५०००	नाही
१५१	दिगंबर नारायण सावंत	०	०.००००	०.२२६४	०.०३५९	०.२६२३	०	०.००००	०.००३४	०.०००५	०.००३९	०	०.००००	०.२२३०	०.०३५४	०.२५८४	अल्पभूधारक	२८०००	नाही
१५२	रमेश नारायण सावंत	०	०.००००	०.२२६४	०.०३५८	०.२६२२	०	०.००००	०.००३४	०.०००५	०.००३९	०	०.००००	०.२२३०	०.०३५३	०.२५८३	अल्पभूधारक	३००००	नाही

अ.नं	जमीन मालकाचे नाव	८ अ प्रमाणे एकूण क्षेत्र					संपादन करण्यात येणारे क्षेत्र					संपादनानंतर शिल्लक क्षेत्र					खातेधारक अल्पभुधारक/ भूमिहीन	खातेदाराचे वार्षिक उत्पन्न (रु.)	खातेदार मागासवर्गीय अनुसुचित जा जमाती पैकी अगर कसे
		बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण	बागायत	खरीप	वरकस	पो. ख.	एकुण			
१५३	अशोक नारायण सावंत	०	०,००००	०.२२६४	०.०३५८	०.२६२२	०	०.००००	०.००३४	०.०००५	०.००३९	०	०.००००	०.२२३०	०.०३५३	०.२५८३	अल्पभूधारक	२७५००	नाही
१५४	मनोहर नारायण सावंत	०	०.००००	०.२२६५	०.०३५८	०.२६२३	०	०.००००	०.००३४	०.०००५	०.००३९	०	०.००००	०.२२३१	०.०३५३	०.२५८४	अल्पभूधारक	२६०००	नाही
१५५	प्रकाश रामकृष्ण सावंत	०	०.००००	०.३३४७	०.०७२१	०.४०६८	०	०.००००	०.०००७	०.०००१	०.०००८	०	०.००००	०.३३४०	०.०७२०	०.४०६०	अल्पभूधारक	२७०००	नाही
१५६	विलास रामकृष्ण सावंत	०	०.००००	०.३३४७	०.०७२१	०.४०६८	०	०.००००	०.०००७	०.०००१	०.०००८	०	०.००००	०.३३४०	०.०७२०	०.४०६०	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
१५७	विजय रामकृष्ण सावंत	०	०.००००	०.३३४७	०.०७२१	०.४०६८	०	०.००००	०.०००७	०.०००१	०.०००८	०	०.००००	०.३३४०	०.०७२०	०.४०६०	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
१५८	गंगाबाई रामकृष्ण सावंत	०	०.००००	०.३३४७	०.०७२१	०.४०६८	०	०.००००	०.०००७	०.०००१	०.०००८	०	०.००००	०.३३४०	०.०७२०	०.४०६०	अल्पभूधारक	३००००	नाही
१५९	शुभांगी दिनकर कदम	०	०.००००	०.३३४७	०.०७२१	०.४०६८	०	०.००००	०.०००७	०.०००१	०.०००८	०	०.००००	०.३३४०	०.०७२०	०.४०६०	अल्पभूधारक	३२०००	नाही
१६०	स्मिता श्रीधर बागवे	०	०.००००	०.३३४७	०.०७२१	०.४०६८	०	०.००००	०.०००७	०.०००१	०.०००८	०	०.००००	०.३३४०	०.०७२०	०.४०६०	अल्पभूधारक	३६०००	नाही
१६१	पल्लवी प्रकाश चव्हाण	०	०.००००	०.३३४७	०.०७२१	०.४०६८	०	०.००००	०.०००७	०.०००१	०.०००८	०	०.००००	०.३३४०	०.०७२०	०.४०६०	अल्पभूधारक	२७०००	नाही
१६२	जानकी विठ्ठल सातोसे	०	०.२०४३	०.५४६७	०.०७८७	०.८२९७	०	०.००००	०.०१००	०.००१६	०.०११६	०	०.२०४३	०.५३६७	०.०७७१	०.८१८१	अल्पभूधारक	३००००	नाही
१६३	छाया विठ्ठल सातोसे	०	०.२०४३	०.५४६७	०.०७८७	०.८२९७	०	०.००००	०.०१००	०.००१७	०.०११७	०	०.२०४३	०.५३६७	०.०७७०	०.८१८०	अल्पभूधारक	२७५००	नाही
१६४	शोभा विठ्ठल सातोसे	०	०.२०४४	०.५४६६	०.०७८६	०.८२९६	०	०.००००	०.०१००	०.००१७	०.०११७	०	०.२०४४	०.५३६६	०.०७६९	०.८१७९	अल्पभूधारक	२६०००	नाही
१६५	दत्ताराम पांडुरंग भोगटे	०	०.१३८०	०.५२००	०.०९८६	०.७५६६	०	०.००००	०.००८०	०.००२०	०.०१००	०	०.१३८०	०.५१२०	०.०९६६	०.७४६६	अल्पभूधारक	२७०००	नाही
१६६	रामचंद्र पांडुरंग भोगटे	०	०.१३८०	०.५२००	०.०९८६	०.७५६६	०	०.००००	०.००८०	०.००२०	०.०१००	०	०.१३८०	०.५१२०	०.०९६६	०.७४६६	अल्पभूधारक	३५०००	नाही
१६७	सुलेखा भास्कर नानचे	०	०.१३८०	०.५२००	०.०९८६	०.७५६६	०	०.००००	०.००८०	०.००२०	०.०१००	०	०.१३८०	०.५१२०	०.०९६६	०.७४६६	अल्पभूधारक	२८५००	नाही
१६८	सविता अनंत माजगांवकर	०	०.१३८०	०.५२००	०.०९८६	०.७५६६	०	०.००००	०.००८०	०.००२०	०.०१००	०	०.१३८०	०.५१२०	०.०९६६	०.७४६६	अल्पभूधारक	३००००	नाही
१६९	सुरेखा सुदेश फोंडके	०	०.१३८०	०.५२००	०.०९८६	०.७५६६	०	०.००००	०.००८०	०.००२०	०.०१००	०	०.१३८०	०.५१२०	०.०९६६	०.७४६६	अल्पभूधारक	३२०००	नाही
१७०	अनंत राजाराम सातोसे	०	०.५४८०	१.३८००	०.२२५०	२.१५३०	०	०.००००	०.०२००	०.००५०	०.०२५०	०	०.५४८०	१.३६००	०.२२००	२.१२८०	अल्पभूधारक	४२०००	नाही
	एकूण	०	७.५८०२	१४८.२७७६	२१.५२६६	१८५.३८४४	०	०.००००	०.८८५०	०.२३००	१.११५०	०	७.५८०२	१४७.३९२६	२१.२९६६	१८४.२६९४			

प्रकरण ६

निरीक्षणे आणि अनुमान

प्रस्तुत सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवाल कणकवली तालुक्यातील मौजे शिरवल येथील पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता बांधकामाशी संबंधित असून त्याकामी प्रकल्पबाधित तथा प्रकल्पलाभधारक स्थानिक शेतकऱ्यांच्या लाभ किंवा तोट्याशी संबंधित आहे. प्रकल्पग्रस्तांची प्रमुख मागणी पर्यायी रस्ता व पूलाच्या बांधकामाची असून प्रकल्प विभागाने बांधलेल्या रस्त्याबाबत ते समाधानी नाहीत असे आमच्या लक्षात आले. विशेष म्हणजे प्रकल्पग्रस्त त्यांना सोयीचा रस्ता तयार करून मिळावा व गाववाहतूक विनाकष्टाची व्हावी याकरीता सुरूवातीस आपल्या जमिनी मोफत देण्यासाठीही तयार होते. परंतु त्यावेळी मात्र प्रकल्प विभागाने प्रकल्पबाधित तथा लाभधारे सर्व शेतकऱ्यांचे म्हणणे न जुमानता प्रकल्प विभागास हवा तसा रस्ता तयार करून घेतला. अर्थात प्रकल्पबाधित तथा लाभधारक शेतकऱ्यांचे म्हणणे विचारात घेतले नाही किंवा त्यांच्या सोयी किंवा गैरसोईचा विचार केला नाही. त्यामुळेच प्रामुख्याने प्रस्तुत प्रकल्पबाधित शेतकऱ्यांचा या रस्ता प्रकल्पास विरोध आहे असे सापनि अभ्यासगटाच्या लक्षात आले.

तदर्थ स्वरूपाचा मागणी अर्जही प्रस्तुत प्रकल्पबाधितांनी प्रकल्प विभागास दिनांक १२/०५/२०१७ रोजी दिला होता. अर्थात याकडे प्रकल्प विभागाने सर्वस्वी दुर्लक्ष करून प्रकल्प विभागास हवा तसा व हवा त्या ठिकाणाहून रस्ता बांधकाम पूर्ण करून घेतले. यामुळेच प्रकल्पबाधितांना त्यांच्यावर अन्याय झाल्याची भावना आहे.

प्रस्तुत गावकऱ्यांना चुकीचा वाटणाऱ्या रस्त्याचे बांधकाम होण्यापूर्वी प्रकल्पबाधित शेतकरी त्यांना सोईस्कर वाटणारा रस्ता बांधण्याकामी स्वत:च्या मालकीच्या जमिनी मोफत देण्यास तयार होते. परंतु त्यावेळी प्रकल्प विभागाने त्यांचे म्हणणे न जुमानल्यामुळे व आता प्रकल्पबाधितांचा प्रस्तुत प्रकल्पास म्हणजे पूर्ण केलेल्या रस्त्यास विरोध तर आहेच किंबहुना प्रस्तुत पूर्ण केलेला रस्ता त्यांना सोईचा नसल्याने अस्विकारार्ह आहे. तसेच त्यांची पर्यायी रस्त्याची मागणी असून आता मात्र त्याकामी आवश्यक असलेल्या जमिनीस पुनर्वसन न्ययाअंतर्गत योग्य तो मोबदला देवूनच त्यांच्या जमिनीचे अधिग्रहण करून पर्यायी स्विकारार्ह रस्ता बांधून मिळावा अशी प्रमुख मागणी आहे.

अर्थात प्रकल्प विभागाने प्रकल्पग्रस्त तथा प्रकल्पलाभधारक शेतकऱ्यांची सुरूवातीची रास्त मागणी मान्य न करता व विना मोबदला

मिळणाऱ्या जमिनींवर प्रकल्पबाधितांना सोईस्कर असू शकत होता असा रस्ता न बांधल्यामुळे जर आता नवीन रस्ता बांधावयाचा असेल तर प्रकल्पबाधितांच्या जमिनी न्याय्य दाने अधिग्रहित करूनच नवीन रस्ता बांधणे संयुक्तिक आहे. अन्यथा प्रस्तुत प्रकल्पबाधित तथा लाभधारक शेतकरी तयार केलेल्या चुकीच्या रस्त्यामुळे असमाधानी असणार यात विशेष नाही.

विशेष म्हणजे प्रशासकीय सोय किंवा प्रकल्पबाधित तथा प्रकल्प उपभोगत्यांचे मत कोणताही प्रकल्प पूर्णत्वास नेताना विचारात घेणे परिपक्क लोकशाहीकरीता, लोकशाहीच्या बळकटीकरणाकरीता किंवा प्रशासकीय सुविधेकरीता अत्यंत महत्त्वाचे मानले जाते नव्हे तसे लोकशाहीच्या आर्थिक सिद्धांतकारांनीही अधोरेखीत केले आहेच. परंतु अनेक किंबहुना बहुतांशी प्रकल्प प्रकल्पबाधितांच्या पुनर्वसनकामी प्रकल्प विभागांनी धारण केलेल्या ताठर भूमिकेमुळे कित्येक वर्षे किंवा काही दशके रखडल्याचा अनुभव प्रस्तुत सापनि अभ्यासगटास नवीन नाही. एकंदरीत काय तर बहुतांशी प्रकलप पुनर्वसन समस्यांमुळेच रखडलेले दिसतात. पर्यायाने अशा प्रकल्पांच्या मूळ व्ययात प्रचंड वृद्धी तर होतेच परंतु प्रकल्पलाभधारकांच्या

लाभातही प्रदीर्घ व्यत्यय येतो असा आमचा अनेक प्रकल्पंविषयीचा अनुभव आहे.

अशा प्रकारच्या ताठर भूमिकेस प्रशासकीय गैरसोय असेच संबोधन असू शकते. त्यामुळे कोणताही प्रकल्प पूर्णत्वास नेण्याकामी संबंधित प्रकल्पाचे प्रकल्पबाधित व प्रकल्पलाभधारक अशा दोन्ही समूहांचे हित लक्षात घेवूनच प्रकल्पविभागाने लवचिक धोरण स्विकारणे आवश्यक ठरते.

सारांशात ;

मौजे शिरवल, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग येथील प्रस्तुत पुच्छ कालव्याच्या बाजूने अथवा पर्यायी रस्त्याच्या बाबतीत सर्व बाजूंनी विचार करता प्रस्तुत सापनि अभ्यासगटाचे असेच निरीक्षण अहे की प्रक्ल्प विभागाने तयार केलेला अर्थात प्रकल्पबाधितांचे म्हणणे विचारात न घेता केलेला रस्त त्यांना सोईचा नसल्याने स्विकारार्ह नाही. अर्थात प्रकल्पबाधितांना स्विकारार्ह व सोईस्कर असणाऱ्या रस्त्याकरीता प्रकल्प विभागास मोफत जमिन मिळण्याची शक्यता असतानाही प्रकल्प विभागाने ती संधी दवडली आहे. अर्थात यामुळे जो पर्याय उपलब्ध आहे तो म्हणजे प्रस्तुत प्रकल्पबाधितांना सोईस्कर असणारा रस्ता बांधून देणे आवश्यक आहे. विशेष नोंद घेण्याची बाब

म्हणजे बहुतांशी प्रकल्प पूर्ततेकामी जमिनी उपलब्ध नसतात कारण प्रकल्पबाधितांचा अधिग्रहणास विरोध असतो. प्रस्तुत प्रकल्पाबाबत मात्र सुदैवाने तशी समस्या नाही. प्रकल्पबाधित शेतकरी आपल्या जमिनी स्वखुशीने देण्यास तयार आहेत. अर्थात याकामी त्यांना योग्य मोबदल्याची अपेक्षा आहे. अर्थात त्यात काहीही गैर नाही. एकंदरीत काय तर प्रकल्प विभागाने चुकीचा रस्ता बांधल्यामुळे या सर्व समस्या निर्माण झाल्या आहेत. त्यामुळे प्रकल्पबाधित शेतकरी आपल्या जमिनी प्रकल्पकामी देण्यास स्वखुशीने तयार असल्यामुळे प्रकल्प विभागाने योग्य तो मोबदला देवू करून संबंधित जमिनींचे अधिग्रहण करून प्रकल्पाबाधितांना सोईचा/ सुखकर असणारा रस्ता शक्यतो लवकल पूर्ण करणे योग्य ठरेल असेच सापनि अभ्यासगटास अंतिमत: सूचित करणे योग्य वाटते.

संदर्भसूची:

1. Janaki Nair (2015), Indian Urbanism and the Terrain of the Law, Economic and Political Weekly, September 5, 2015, pp. 54-63.
2. Burte, Himanshu (2014), The Smart City card, Economic and Political Weekly, Vol. XXXXI, No. XXXXVI, pp. 23-25.
3. Dutta, Ayona (2015), New Urban Utopias of Post-Colonial India, Entrepreneurial Urbanization in Dholera Smart City, Gujarat, Dialogues in Geography, Vol. V(I), pp.03-22.
4. Dhanmanjiri Sathe (2016), Land Acquisition: Need for a Shift in Discourse, Economic and Political Weekly, December 17, 2016, Vol. LI, No. XXXXXI, pp. 52-58.
5. Hatekar, N. (2003), Farmers and Markets in Pre Colonial Deccan: The Plausibility of Economic Growth in Traditional Society, Post and Present, No. 178, pp. 116-147.
6. Subramaniam, C. (1979), The New Strategy in Indian Agriculture: The First Decade and After, New Delhi, Vikas Publishing House.
7. Dhanmanjiri Sathe (2016), Land Acquisition: Need for a Shift in Discourse, Economic and Political Weekly, December 17, 2016, Vol. LI, No. XXXXXI, pp. 52-58.
8. Cao, Guangzhong, Changchun Feng, Ran Tao (2008), Local Land Finance in China's Urban Expansion: Challenges and Solutions, China and World Economy, 16(2), 19-30.
9. FAO (2009), Land Grab and Development Opportunities? Agricultural Investments and

International land Deals in Africa, FAO-IFAD Report.

10. Ghatak, Maitreesh and Parikshit Ghosh (2011), The Land Acquisition Bill: A Critique and a Proposal, Economic and Political Weekly, October 8, 2011, Vol. XLVI, No. XXXXI.
11. Dhanmanjiri Sathe (2016), Land Acquisition: Need for a Shift in Discourse, Economic and Political Weekly, December 17, 2016, Vol. LI, No. XXXXXI, pp. 52-58.
12. Jenkins, R. L. Kennedy and Mukhopadhyay (Eds) (2014), Power, Policy and Protest: The Politics of India's Special Economic Zones, New Delhi, Oxford University Press
13. Govt of India (2005), National Sample Survey Organization, New Delhi
14. Dhanmanjiri Sathe (2016), Land Acquisition: Need for a Shift in Discourse, Economic and Political Weekly, December 17, 2016, Vol. LI, No. XXXXXI, pp. 52-58.
15. Kakani, R. K., T. L Ranga Ran and Tigga and Nutan Singh (2008), Insights into Land Acquisition Experiences of Private Business in India, Working Paper 08-11, Jamshedpur, XLRI School of Business and Human Resources.
16. Janaki Nair (2015), India Urbanization and the Terrain of the Law, Economic and Political Weekly, September 5, 2015, PP. 54-63.
17. Ramaswamy Iyer (2007), Towards A Just Displacement and Rehabilitation Policy,

Economic and Political Weekly, July 28, 2007, pp. 3103.

18. Ramaswamy Iyer (2007), Towards A Just Displacement and Rehabilitation Policy, Economic and Political Weekly, July 28, 2007, pp. 3103.

19. Walter Fernandez (2004), Rehabilitation Policy for the Displaced, Towards A Just Displacement and Rehabilitation Policy, Economic and Political Weekly, March 20, 2004, pp. 1191.

Completed Studies

१. हिरण्यकेशी सर्फनाला मध्यम सिंचन प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवाल : २०१८ (नोव्हेंबर २०१८)

२. कडगांव रस्ता-पूल प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवाल : २०१९ (जून २०१९)

३. रूकडी रस्ता-पूल प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवाल : २०१९ (ऑगस्ट २०१९)

४. आंबेओहोळ मध्यम सिंचन प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवाल : २०१९ (जानेवारी २०२०)

५. शिरवल लघु पाटबंधारे योजना ता. कणकवली जि. सिंधुदुर्ग पुच्छ कालव्याच्या बाजूने पर्यायी पोहोच रस्ता व पूल प्रकल्पाचा सामाजिक परिणाम अहवाल: २०२०

६. कोल्हापूर जिल्ह्यातील सूक्ष्मसिंचन: वापर व आढावा

७. हिरण्यकेशी सर्फनाला आणि आंबेओहोळ मध्यम सिंचन प्रकल्प संयुक्त सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवाल (ऑगस्ट २०२०)

Shivaji University
Department of Economics
Kolhapur - 416 004

Vidyanagar, Kolhapur,
Maharashtra 416004
www.unishivaji.ac.in

Contacts:
0231-2609177/79/80/81